

Arne Torp:

TAKSONOMISK-STRUKTURALISTISK OG GENERATIV FONOLOGISK ANALYSE:
EI PRAKTISK JAMPFØRING.

Det er vel mange som synest at av alt det rare generative grammatikarar har funne på, er den generative fonologien (heretter kalla GF) det raraste. Og dei kan ha rett i det - når det gjeld dei mest rabiante talsmennene denne retninga har hatt. I glansperioden for den verkeleg "djupe" versjonen av GF var det mest ikkje grenser for kor abstrakte dei underliggjande formene kunne vere. Dette ser no heldigvis ut til å ha gjeve seg; folk er komne meir til sans og samling att.

Dette ville vel somme ta som eit vitnemål om at GF i det heile var ei språkvitskapleg blindgate, og at dei villfarne sauene no er på veg attende til taksonomiens smale stig att. Men eg trur ikkje det er heilt rett å sjå det slik. Vitskaps-soga har mange døme på at sjølv om det ofte kjem reaksjonar mot retningar som blir drivne for langt, så vil vitskapen aldri bli heilt den same etter at eit avgjerande straumdrag har gjort sin verknad. Derfor trur eg heller ikkje at dei "tilbakeslaga" som den mest vidtgåande GF heldigvis har fått føle, betyr at me no er attende der me var - i taksonomisk strukturell fonologi (TSF).

I denne artikkelen vil eg prøve å syne at ein moderat versjon av GF kan gje innsikt som ein ikkje får dersom ein held seg strengt til TSF.¹⁾ Eg har ikkje tenkt å formalisere GF så sterkt som det er vanleg å gjere, dette både av omsyn til dei av lesarane som ikkje er vane med å tyde den slags algebra - og av omsyn til meg sjølv - der er nemleg mange problem i samband med det eg tenkjer å ta føre meg her som nok treng til å bli grun-

¹⁾ Det er det då også få som gjer, sjølv om dei elles nok vil rekne seg som (taksonomiske) strukturalistar; jfr. t.d. Borgstrøm: Innføring i sprogvidenskap (Oslo 1958) s. 35-37.

Innanfor ei meir "romsleg" strukturalistisk retning som Prager-skolen går ein ofte langt i retning av GF-tankegang. Trubetzkoy analyserer såleis tilfelle som er analoge med det eg vil ta opp nedanfor på ein måte som samsvarar heilt med min GF-analyse (jfr. N.S.Trubetzkoy: Grundzüge der Phonologie s. 55-57). Mi framstilling av TSF svarar då nærmast til det som har vore vanleg i amerikansk (post-bloomfieldiansk) lingvistik.

digare undersøkt før ein kan gjere så eksplisitt greie for dei som ei gjennomført formalisering krev.

Det materialet eg har tenkt å syne dette på, kan verke svært avgrensa.

Dette har både føremoner og ulemper. Ein føremon er t.d. at det er lettare å få oversyn - ein druknar ikkje så lett i materiale og detaljar. Dermed skulle også dei sterke og svake sidene ved metodane komme betre til sin rett. - Ulempa er først og fremst at dei resultatane ein kjem fram til, blir lite allmenne. Ein kan sjølv sagt håpe at dei vil ha såkalla overføringsverdi, men noko bevis har ein eigentleg ikkje, så lenge praksis manglar. Eg har likevel vurdert denne ulempa som uvesentleg i samanlikning med dei nemnde fordelane.

Emnet eg har tenkt å ta føre meg, er ein del av vokalsystemet, nemleg dei urunda framvokalane, i nokre svært nærskylde norske dialektar som alle blir tala i Holt, Aust-Agder. For den første varianten har eg mitt eige mål som utgangspunkt og for den andre min fars. Dessutan har eg prøvd å finne ut noko om målet hos dei heilt unge i distriktet. Dette har eg gjort ved ei lita undersøking av ein del elevar i 8. klasse ved Lyngmyr ungdomsskole i Tvedestrand. Dei språkformene som eg såleis har undersøkt, vil eg kalle H1 (min fars system), H2: (mitt eige system) og H3 (målet hos ungdomsskoleelevane, som var einsarta, så vidt eg kunne skjønne, når det galdt dei fenomena eg granska).

I ei TSF-skildring av fremre urunda vokalar i H1 kan ein setje opp dette inventaret:

	korste		lange
høg	/i/	høg	/ī/
		mell.-høg	/ē/
mell.-låg	/ɛ/	mell.-låg	/ē̄/
låg	/æ/	låg	/ǣ/

Døme (trykk- og tonelagsmerke er berre sette til der det er naudsynleg, ^{og då er} desse teikna brukte: ˘: enkelt tonelag (aksent 1); ^V: samansett tonelag (aksent 2); ˙: bitrykk. Vassrett strek over teiknet er nytta til å syne lang vokal, dobbelskriving tyder lang konsonant. Elles er det brukt teikn frå IPA i lydskrifta.)

/i: /vist/ 'visst'

/ɛ:/vɛst/ 'vest'; /^Vkastɛ/ 'kaste'

/æ:/væst/ 'verst'; /^Vkastæ/ 'kastar'

/ī/: /^Vbīte/ 'bite' (inf.)

/ē/: /^Vbēte/ 'bite' (perf.part.) el. 'bete'; /^Vvēte/ 'vite';
/vēr/ 'ver' (n. og m.); /rēv/ 'riv' (n.); /sēn/ (f.);
/dē/ 'det'.

/ē/: /^Vvēte 'væte'; /pēn/ 'pen'; /dē/ 'deg'; /mē/ 'med' (prep.).

/æ/: /^Vvæte/ 'vere'; /ræv/ 'rev' (m.); /jæn/ 'jern'; /dæ/ 'der'

Den fonetiske realiseringa svarar til den normale verdien av dei teikna som er brukte i den fonemiske attgjevinga, bortsett frå at /ε/ har ein særskild variant [θ] i trykklette stavingar. - I eitt særhøve har me ein opposisjon mellom [θ] og [ε], nemleg når pronomena 'det' og 'deg' står trykklett; t.d. [han ˈsɔ̃ dθ] 'han såg det' mot [han ˈsɔ̃ dε] 'han såg deg'. Denne skilnaden ser ut til å svare heilt til den ein har t.d. mellom [^Vstokkennθ] 'stokkende' og [^Vstokkənθ] 'stokkene' (bokmål); og denne er det vanleg å tolke som trykkskilnad og skrive fonemisk t.d. slik /^Vstok,εnε/ : /^Vstokεnε/; dvs. [θ] står berre i trykklette stavingar, medan [ε] står elles (i stavingar med hovud- eller bitrykk), og båe kan dermed reknast som variantar av /ε/. Me kan då slå fast at pron. 'det' kan reduserast til nulltrykk, medan andre personlege pronomer (t.d. 'deg') aldri står med veikare trykk enn bitrykk. Fonemisk blir det altså slik: /han ˈsɔ̃ dε/ : /han ˈsɔ̃,dε/.

Det er vanskeleg å finne verkeleg minimale par i H1 til å syne opposisjonen /ē/ : /æ/, men det finst nok ein del sub-minimale par av typen [pēn] : [jæn], så det er nok rett å rekne dei som ulike fonem i TSF.

Inventaret i H2 er det same som i H1, bortsett frå at /ē/ her står svært marginalt i systemet. I min idiolekt finn ein berre motsetnaden /ē/ : /ē/ i døme med trykksterke former av visse småord som /dē/ 'det' : /dē/ 'deg'; /sē/ 'sjå' : /sē/ 'seg'; /mē/ 'med' (subst.) : /mē/ 'med' (prep.) eller 'meg'.

Dette har utan tvil samanheng med tilhøva ved dei trykklette variantane av desse orda med [ē], der ein har kort vokal [ε], og denne står slett ikkje marginalt i systemet, men fungerer tvert om som det normale korte motstykket til lang [ē]; t.d. [lēt] 'let, farge' : [lēt] 'lett'; [spək] 'spikk, fantestykke' : [spək] 'spekk'.

Ettersom [ē] altså framleis eksisterer i trykksterke variantar av visse småord, lyt ein vel rekne /ē/ som eige fonem også i H2. Alternativt kunne ein tenkje seg at dei trykksterke formene med lang vokal kunne avleiast av dei trykklette med kort,

ettersom vokalkvantiteten ikkje er distinktiv i utlyd i desse dialektane. Men dette verkar ikkje overttydande, ettersom ein også har "småord" med [ē] i trykksterk stilling (som då kan veksle med [I] eller [θ] i trykklett) t.d. [tē] 'til' (trykklett [tI]), [dē] 'det' (trykklett [dI] (proklitisk) og [dθ] (enklitisk)). - Foneminventaret må derfor bli det same i H2 som det var i H1 (men merk at /ē/ i H2 berre førekjem i utlyd i "småord" som kan stå trykklett i setninga).

Døme frå H2 (dei same som i H1 ovanfor s. 2-3):

/i/: /vist/
/ε/: /vest/; /^vkastε/
/æ/: /væst/; /^vkastæ/
/ī/: /bīte/
/ē/: /^vbētε/; /^vvētε/; /vēr/; /rēv/, /sēn/, /dē/ ('det');
dessutan: /^vvētε/ 'væte'; /pēn/ 'pen'
/ē/: /dē/ 'deg'; /mē/ 'med'
/ā/: /^vvārε/; /rāv/; /jān/, /dā/

I H3 ser dette ut til å vere annleis. Vekslinga [ε]: [ē] mellom trykklette og trykksterke utlydsformer i "småord" er erstatta av den "normale" vekslinga [ε] : [ē]. Systemet i H3 blir dermed slik:

	korte	lange
høg	/i/	/ī/
mell.høg	/e/	/ē/
låg	/æ/	/ā/

Døme frå H3:

/i/: /vist/
/e/: /vest/, /^vkaste/
/æ/: /væst/, /^vkastæ/
/ī/: /^vbīte/
/ē/: /^vbēte/, /^vvēte/, /vēr/, /rēv/, /sēn/, /dē/ ('det')
/ē/: /^vvēte/, /pēn/, /dē/ ('deg')¹⁾, /mē/
/ā/: /^vvāre/, /rāv/, /jān/, /dā/

1) Det er interessant å leggje merke til at denne siste fonologiske endringa truleg er ansvarleg for ei morfologisk utvikling i H3. Når [ē] vart [ē] i dei trykksterke formene i døma ovanfor, skulle sjølvstøtt alle dei minimale para der ha vorte homofone. Dette har også skjedd, utan med paret 'det' : 'deg'. Homofoni her ville truleg vere svært uheldig frå ein kommunikasjonssynsstad, og i H3 er derfor H2 [dē] bytta ut med [dū], medan den trykklette forma [dε] - som ikkje er "fonologisk umogleg" - framleis er i full bruk.

Den viktigaste endringa som har skjedd frå H2 til H3, ser då ut til å vere denne når ein bruker TSF: /ē/ og /ē/ i H2 er falne saman i alle stillingar i noko som kan skrivast /ē/. Dermed har ein fått éi distinktiv høgd mindre i langvokalsystemet i H3 enn ein hadde i H2. Men dermed lyt ein òg - som det går fram av oppstillinga - rekne /ε/ (og den trykklette varianten [ø]) som det korte motstykket til lang /ē/ i H2 og H1.

Så langt skulle alt vere greitt. Samanfall av fonem (eller eliminasjon av distinktive faktorar) er velkjende fenomen, og endringa verkar derfor rimeleg. Parallelliteten mellom korte og lange fonem i det nyare systemet talar òg for at me har å gjere med ei systemforenkling.

Men ei streng TSF-framstilling slik som ovanfor tilslører samstundes visse viktige tilhøve både i det eldre og det nyare systemet. Dette har samband med den status r har i kystdialektane mellom Risør og Arendal. Desse måla har, liksom t.d. dansk, tysk og sørengelsk, vokalisering av r i visse stillingar. I dette stroket finst r realisert både som [r] (i aust) og [R] (i vest), men dette ser ikkje ut til å verke særleg inn på vokaliseringa - den finst både i [r]- og [R]-området. I holtsmålet finn ein mest [r] i H1 og mest [R] i H2 og 3, men ettersom fordelinga ser ut til å vere irrelevant for spørsmålet om vokalisering, har eg brukt teiknet "r" for r over alt i denne artikkelen.

Fonetisk minner den vokaliserte r-en om tilsvarende fenomen i dei nyss nemnde framande språka, t.d. riksdansk [kɛʁnø] = 'kjerne', [ūʁ] = 'ur'; høgtysk ("Umgangssprache") [bɛʁlɪn] 'Berlin', [ūʁ] 'Uhr'; sørengelsk (RP) [stɛəd] 'stared', [puʊ] 'poor', osv.

I denne artikkelen har eg valt å transkribere vokalisert r i holtsmålet som [ʁ]. Eg oppfattar han med andre ord fonetisk som sistekomponenten i ein diftong, men då ein diftong av eit anna slag enn dei "normale" diftongane [æi], [æu], [øy], [ai] og [oy] (dei to siste førekjem berre i lånnord). Dei "vanlege" diftongane er nemleg alltid lange, dvs. dei fungerer alltid som ein lang vokal. T.d. har [bæint] (= 'beint', adj.n.) same kvantitetsforhold som [fɪnt] ('fint', adj.n.), og ikkje som [flint] ('flint', subst.). Men dei diftongane som inneheld vokalisert r, kan vere både korte og lange, i mitt mål berre framføre s; t.d. [kɔʁs] ('kors, kross', subst.) : [ʃɔʁs] (års', subst. gen.); [kɑʁs] ('karse', subst.) : [lɑʁs] (= 'Lars',

eigennamn).

Vokaliseringa er elles ulikt utbreidd i det området ho finst når det gjeld dei ordformene ho førekjem i, men noko detaljert oversyn her har eg ikkje. Lausleg trur eg likevel ein kan seie at vokalisering førekjem obligatorisk i heile området føre s (sjå døma ovanfor), og mellom lang (føregåande) vokal og (etterfølgjande) l eller n. Døme med følgjande l eller n: [ʋd̥^əli] 'dårleg'; [tʃ^ən] 'tårn'. I den delen av området der r blir mest vokalisert (i kystbygdene mellom Arendal og Tvedestrand), har ein dessutan former som [ʃ^əm] 'orm'; [tʃ^əv] 'torv eller 'torg'; mot [ɔrm] og [tɔrv] elles. I absolutt utlyd blir r vokalisert fakultativt etter lang vokal i mange idiolektar; t.d. [g^ə] eller [g^ɔr] 'går' og 'gard'; [s^ə] eller [s^ɛr] 'ser' (pres.); [t^ə] eller [t^ɑ] 'tar, tek'. Men dersom ordet står i ei setning og neste ord begynner på vokal, blir aldri r-en vokalisert; t.d. [nɔˈg^ɔran] 'no går han'; [ɛˈs^ɛran] 'eg ser han'; [ɛˈt^ɑran] 'eg tek han'. Det finst såleis så mange døme på fonologisk veksling mellom [^ə] og [r] at alle som talar desse måla, utan vidare identifiserer [^ə] og [r] som variantar. Vokalisering blir t.d. innført automatisk når heilt nye ord eller ukjende namn blir brukte i målet; t.d. [ˈk^ən,flæiks] eller [ˈk^ɔn,flæiks] 'corn flakes'; [ˈt^ɔn,kvist], 'Törnkvist'; [ˈn^ɔli] 'Nordli'.¹⁾

Desse vekslingane er det overlag viktig å ha klart føre seg når ein skal lage ein GF-analyse av vokalsystemet. Det syner seg nemleg at me får ei heilt anna framstilling enn med TSF av tilhøvet /ɛ/ : /æ/ og /ɛ̄/ : /ǣ/ i H1 og H2 og tilhøvet /e/ : /æ/ i H3 når r-vokaliseringa blir dregen inn. I min versjon av H2 er det berre føre s at /ɛ/ og /æ/ står i opposisjon til kvarandre

1) Dette vil sjølvsagt ikkje seie at folk i Holt ikkje er i stand til å høyre skilnad på vokalisert og ikkje-vokalisert r. Tvert imot fekk eg heilt tydelege utslag på r og vokalisert r då eg bad ungdomsskoleelevar (jfr. ovanfor s. 2) skrive ned det dei tykte vart sagt: ord eg uttala med r (t.d. [b^ɛr]), vart skrivne med r i mest 100% av tilfella (t.d. b^ɛr), medan ord eg uttala med vokalisert r (t.d. [b^ə]), vart oftare skrivne anten med diftong (37%, t.d. b^uj, b^ue osv.) eller einskildvokal (20%, t.d. bu) enn med r (43%, t.d. bur). Denne tendensen var rimeleg nok endå sterkare ved "nonsensordet" [s^u], der berre 33% skreiv sor, og resten soæ, soe, soj osv.

i trykkstaving; jfr. /vɛst/ : /væst/. Men akkurat føre s har eg som nemnt òg r-vokalisering; jfr. [kɔ^əs] 'kors'; [ma^əs] 'mars'; [tɔ^əsk] 'torsk'. I alle andre høve er der alltid [r] anten føre eller etter [æ]; t.d. [rætt] 'rett'; [mærr] 'merr'; og i ordet [væst] har ein då ei heilt naturleg kjensle av at [æ] "representerer" vokal + vokalisert r; jfr. at eit ord som 'perspirasjon' utan vidare ville bli uttale [pɛspira'sj^əm], om ein skulle bruke det i dialekten. Dermed kjem /ɛ/ : /æ/ i H1 og 2 og /e/ : /æ/ i H3 i komplementær distribusjon, og me kan dermed rekne med berre eitt underliggjande fonem, // e, ɛ, æ// i alle former av holtsmål. (Eg set underliggjande fonem mellom doble skråstrekar.)

I trykklette stavingar har me som nemnt kontrast mellom [θ] og [æ]; jfr. [v^hkastθ] (inf.) : [v^hkastæ] (pres.). Men her må me òg rekne med at [æ] representerer vokal + vokalisert r, for sandhiforma føre vokal av [v^hkastæ] er [v^hkastər]; t.d. [nɔ^hkastəran] 'no kastar han'.¹⁾ Dermed blir både trykklett [θ] og [æ] å rekne til same underliggjande fonem som trykksterk[ɛ] og [æ].

Tilsvarande blir tilhøvet mellom /ɛ̄/ og /ǣ/ i H1 (og i utlyd også i H2). Dei kontrasterer berre føre s, l og n og i utlyd, i det siste tilfellet rett nok berre fakultativt; jfr. /dɛ̄/ : /dǣ/ eller /dær/. Her ser me altså at dei einaste stadene som /ɛ̄/ og /ǣ/ kontrasterer, er der ein har eller kan ha r-vokalisering, elles har me her òg full komplementaritet; t.d. [v^hɛ̄tθ] : [v^hværθ]; [v^hlɛ̄kθ] 'leke' : [v^hrækθ] 'reke' (inf. og f.). Altså kan også /ɛ̄/ og /ǣ/ i H1 (og H2) først saman til eitt underliggjande fonem //ɛ̄, ǣ//.

Systemet av underliggjande fonem kan då førebels setjast opp slik for alle former av holtsmål:

korte	lange
//i//	//I//
	//ɛ̄//
//e, ɛ, æ//	//ɛ̄, ǣ//

1) Unntak kan vere ord med r også føre den uaksentuerte vokalen, t.d. [v^hføræan] eller [v^hførəran] 'fører han'.

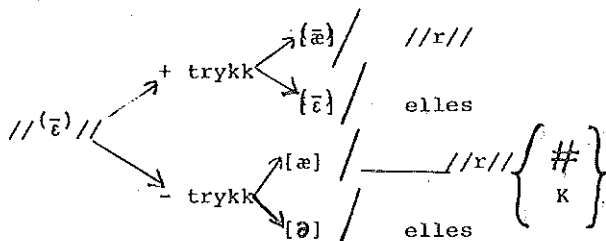
Det er mogleg at ein del av dei yngste ("H3-generasjonen") bruker lite r også føre vokal (t.d. [nɔ^hkastæan]), men dette har eg undersøkt for lite til at eg torer ha noka sikker meining om det. I den vidare framstillinga har eg derfor heller ikkje teke omsyn til slike former.

Dermed har me bestemt talet på underliggjande fonem.

Men me har ikkje avgjort kva for teikn me skal bruke for kvart av dei (e, ε, eller æ; ē eller ǣ), og heller ikkje har me sett opp reglar som kan gje rett fonetisk overflatestruktur.¹⁾

Dette har eg tenkt å freiste på no.

For alt hoitsmål trur eg me får den mest økonomiske beskrivinga på denne måten:

Dette (som er ei svært uformell GF-oppstilling) skal lesast slik: Underliggjande kort eller lang ε blir realisert slik:

- 1) trykksterk: a) [æ] eller [ā] i samband med (dvs. føre eller etter) //r//
- b) [ε] eller [ē] i alle andre stillingar
- 2) trykklett: a) [æ] føre //r// som anten står føre konsonant eller pause
- b) [ø] i alle andre stillingar

Dei av døma ovanfor s. 2-4 som inneheld //ē̄// (+ eit par nye som eg legg til her) får då desse "leksikonformene" innanfor den versjonen av GF som eg har brukt her:

Hl: //vεst// 'vest'; //^vkastε// 'kaste'
 //vεrst// 'verst'; //^vkastεr// 'kastar'; //^vkastεr^{ut}//
 'kastar ut'
 //^vvēte// 'væte'; //pēn// 'pen'; //dē// 'deg'; //mē// 'med'

¹⁾ Av praktiske grunnar bruker eg berre symbol her og ikkje matriser med distinktive drag, slik det er vanlig i formalisert GF.

//^vvērɛ// 'vere'; //rēv// 'rev'; //jērⁿ//¹⁾ 'jern';
// //dēr// 'der'; //dēr^ē// 'der er'

H2: same som H1, unntatt //^vvētɛ// og //pēn//, som i H2 har som underliggjande former //^vvētɛ// og //pēn//.

H3: Same som H2, unntatt //dē// og //mē//, som i H3 har som underliggjande former //dū// (jfr. merknad s. 4 ovanfor) og //mē//. Etter at reglane ovanfor s. 8 har verka, ser det slik ut:

[vɛst], [^vkastə]
vərst, ^vkastər, [kastər^{ūt}]

Berre H1: [^vvētə], [pēn], (H2 og H3: [vētə], [pēn]). Berre H3:
[dū], [mē] (H1 og H2: [dē], [mē]).
[^vvārə], [rāv], jārⁿ, [där] (eller dār), [dār^ē].

Dermed er me komne fram til den fonologiske overflatestrukturen for dei døma som står i hakeparentes. For å få rett overflatestruktur på resten av døma må me ha reglar som vokaliserer //r// i visse omgjevnader etter andre vokalar enn //ɛ// og stryke han i dei same omgjevnadene etter //ɛ//, slik at t.d. //kørs//, //^vdørli// og //tørn// blir [kɔ̃s], [^vdɔ̃li] og [tɔ̃n] (jfr. ovanfor s.5-6) og //vərst//, //^vkastər//, //jērⁿ// og //dēr// blir [vɛst], [^vkastə], [jən] og [dä] eller [där] (jfr. s.6 når det gjeld dobbelformene i det siste dømet). Slike reglar kan utan tvil setjast opp, men dei er ganske kompliserte og varierer dessutan mykje individuelt, så eg viser her berre til den uformelle utgreininga ovanfor s. 5-6.

Dermed har me analysert denne delen av vokalsystema i ulike variantar av holtsmålet både etter TSF- og GF-metode. Kva fortel så den eine metoden som den andre ikkje gjer, og korleis skal dei evaluerast mot kvarandre? Kva for metode skildrar best språkkjensla hos dei innfødde språkbrukarane?

For å svare på desse spørsmåla vil eg dra inn nokre diakroniske og dialektografiske synspunkt. Dersom me tenkjer oss holts-

¹⁾ Det er mogeleg at ein kunne ha kort //ɛ// i den underliggjande forma her (dvs. føre //rɪ// og //rɲ//) og la lengda bli innført med ein eigen regel.

målet i tida før r-vokaliseringa - og eit slikt system kan me studere t.d. i nabobygda Vegårsheia, der dei prinsipielt har det same systemet av urunda fremre vokalar som i H1, men inga r-vokalisering - så ville ein TSF-analyse av målet der vise det same inventaret som det me nett sette opp som det underliggjande systemet for det moderne holtsmålet:

/i/	/ī/
	/ē/
/ε/	/ē/

Kort og lang /ε/ har her to klart skilde variantar i trykksterk stilling, [ε] og [æ], den siste føre og etter /r/, den første elles. Ved r-vokaliseringa, som etter / $\bar{\epsilon}$ / førte til at /r/ fall heilt bort, vart foneminventaret etter TSF-teori auka både i det korte og lange systemet; jfr. H1 ovanfor s. 2. Ved overgangen til H3 vart dei to systema symmetriske, med like mange fonem i kvart, jfr. s. 4.

Etter GF-teori har derimot systemet av underliggjande vokal-fonem vore det same heile tida. Den einaste endringa som har skjedd i den underliggjande strukturen, er at ein i H3 berre finn // $\bar{\epsilon}$ // i leksikon føre og etter //r//, medan // $\bar{\epsilon}$ // i H2 dessutan førekjem i utlyd, og i H1 i alle stillingar.¹⁾ Dessutan har me fått lagt til ein transformasjonsregel som vokaliserer eller stryk //r// (det siste berre etter / $\bar{\epsilon}$ /) i visse tilfelle. Det er sjølvstg denne endringa som lagar så store bølger i TSF-systemet. Spørsmålet er berre kor djuptgripande denne endringa eigentleg er. Eg skal no prøve å summere opp nokre av dei argumenta eg kan tenkje meg for at GFs underliggjande former svarar betre til kompetansen hos språkbrukarane enn TSFs fonemiske former. Somme av dei har vore nemnde ovanfor s. 5-8, men eg tek dei likevel opp att for oversyns skyld:

1) r-vokalisering er ein levande prosess i målet, jfr. døme på fonetisk adaptering av lånord ovanfor s. 6-7.

2) [æ] førekjem i alt holtsmål berre i samband med [r] og i stillingar der følgjande //r// blir vokalisert. For språkkjensla

1) Det er interessant å leggje merke til at i samband med denne endringa har bokstaven "æ" skift namn. For dei som bruker H1, heiter han [ē], men dei som snakkar H2 og H3, seier [æ].

vil dette seie at [æ̃] framleis berre finst i samband med r.¹⁾

3) Frekvent fakultativ veksling av former med og utan [r] etter [æ̃] svarande til former med [r] eller [ʔ] etter andre vokalar (jfr. s. 6-7 ovanfor) er med og stør opp under dette sambandet mellom [æ̃] og [r].

Desse argumenta gjeld særleg for trykksterke stavingar. Men det sterkaste argumentet for GF-analysen synest eg kjem frå tilhøva i dei trykklette stavingane. Her har ein som ein reint fonologisk prosess slike fonemiske vekslingar som t.d. [ʲkastæ] : [ʲkastəran] (jfr. s. 7); [ʲhestəʔʲküæ] 'hestar og kyr' : [ʲküəʔʲhestæ] 'kyr og hestar'. Det er vel opplagt at ein fonologisk teori som klart gjer greie for slike regelmessige vekslingar som dei me har her, er betre enn ein som ikkje gjer det. Derfor er GF med sitt dynamiske system betre enn den statiske TSF-modellen på dette punktet.

På førre sida nemnde eg "psykologisk realitet" (dvs. evne til å reflektere kompetansen hos språkbrukaren) som eit kriterium for å evaluere grammatiske teoriar, og eg konkluderer altså med at GF i dette høvet er betre enn TSF. Men det spørst likevel om den framstillinga me har ovanfor s. 7-9 er den best tenkjelege for H3 (og vel også for H2), dersom målet skal vere ein så psykologisk reell teori som råd.

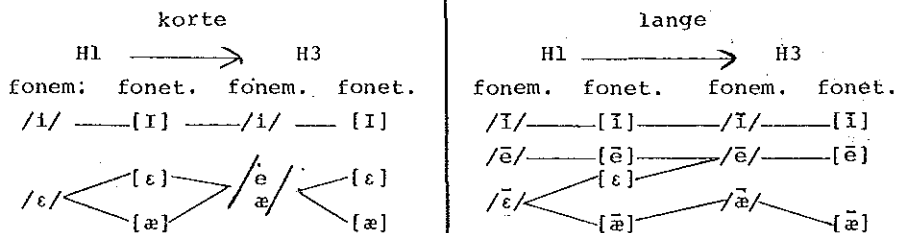
I alt holtsmål inneheld langvokalsystemet dei underliggjande fonema //ē// og //ē̃//. Men der er den viktige skilnaden, som me har vore inne på fleire gonger før, at i H3 førekjem //ē̃// alltid, i H2 som oftast, berre i r-samband, og dermed altså i varianten [æ̃]. Dette gjer at ein i H3 (og likeins i H2) nok framleis vil identifisere kort [æ] med lang //ē̃//, men kort [ɛ] derimot med //ē//, ettersom ein no aldri (eller berre i heilt spesielle ord) har [ē̃] i langvokalsystemet. Det kunne derfor vere spørsmål om ein for H3 og H2 ikkje heller burde velje kort //e// som "input" for regelen s. 8 og la dei underliggjande formene i kortvokalsystemet sjå slik ut (jfr. s. 8-9):

1) Dette gjeld ikkje lånord som 'camping' og 'bag', som ofte blir uttala [ˈkæmpɪŋ] og [bægg]. Desse formene blir då også oppfatta som brot mot dei vanlege fonotaktiske reglane, og ein kan såleis også høyre "regelrette" former som [ˈkæmpɪŋ] og [bægg]. Eg har derfor sett bort frå slike ord i denne artikkelen. Det same gjeld to heimlege ord i min idiolekt, [tælˈærk] 'tallerk' og [iˈjæn] 'igjen', som er vanskelege å forklare ut frå det som er sagt her.

//vest// 'vest'; //^Vkaste// 'kaste'
 //verst// 'verst'; //^Vkaster// 'kaster'
 //^Vkaster^{ut}// 'kaster ut'

Etter mi språkkjensle passar dette betre enn å ha underliggjande //ε// i alle desse døma.¹⁾ Men der er òg ting som talar imot. For det første blir det ei enklare totalbeskriving dersom ein, som eg har gjort, vil skildre alt holtsmål, når ein kan bruke same regelsystemet uendra. Dessutan finst det faktisk eit argument for å rekne i alle fall [ə] og trykklett [æ] i H2 og H3 som korte motstykke til //ē//. Dette ser ein t.d. når //dēr// blir utsett for reduksjon i ei setning; t.d. [dɔ¹ kɔm dɔr² ˈein] 'då kom der ein' : [dɔ¹ kɔm dɔ² nɔn³]; jfr. også //ˈçis, bēra// ell. //ˈçisbæra// 'kirsebæra' (best.form pl.) fonetisk: [ˈçis, bæra] ell. [ˈçispɛra]. Der kan såleis også vere interne systematiske grunnar for å velje //ε// og ikkje //e// som underliggjande fonem også i H2 og H3, men som sagt verkar //e// mest tiltalande ut frå den intuitive språkkjensla.

La oss til slutt vende attende til det vokalsystemet me sette opp s.10 for holtsmålet før r-vokaliseringa. Dønn gongen tek me dessutan med dei trykksterke kombinatoriske variantane. La oss no tenkje oss at me ikkje hadde fått r-vokalisering i holtsmålet. Den historiske utviklinga frå H1 til H3 kunne ein då setje opp slik innanfor vanleg TSF:

Her ser me at den avgjerande endringa er kløyvinga av eldre /ē/ : varianten [ē] fell saman med /ē/, medan [æ] held seg som eit eige fonem ved r; jfr. par som /sēr/ : /sær/ og [rēv] : [ræv] i H3 (og i H1). Etersom [ē] fell saman med /ē/, vart den fonetiske

1) Eg er sjølvsgt merksam på at tradisjonell ortografi kan spele inn for språkkjensla her.

avstanden mindre mellom /ē/ og /æ/ i H3 enn han var mellom [ē] og [æ] i H1, heilt enkelt fordi /ē/ i det nye systemet har større fonetisk slingringsmon enn i det gamle. I H1 har allofonet [ē] den distinktive faktoren "låg" liksom [æ], medan det fonemet som har faktoren "låg" i H3 alltid blir realisert som [æ].

Dette blir ikkje utan konsekvensar for dei korte vokalane. Den allofoniske vekslinga mellom [ε] og [æ] i det eldre systemet blir no på grunn av det endra fonetiske tilhøvet mellom /ē/ og /æ/ i langvokalsystemet oppfatta som ei veksling mellom distink-tive einingar, trass i at [ε] og [æ] aldri kontrasterer. Dette er eit sterkt argument for å operere med distinktive faktorar i fonemisk analyse: dersom to vokalkvalitetar er distinktive som lange, vil ein oppfatte dei som "ulike" også når dei er korte, sjølv om dei aldri kontrasterer.

Den utviklinga av dei fonemiske tilhøva mellom e og æ som eg har skildra her, gjeld i store drag for svært mange dialektar i Sørøst-Norge (inklusive såkalla dannet østnorsk). Sjølv-sagt står ikkje [(æ)] i dei same omgjevnadene alle stader (t.d. berre føre r, tjukk l, retroflekse lydar osv.), men hovudprinsippet (samanfall av [ē] og [ē] medan [æ] held seg som eige fonem i visse stillingar) er det same over store område.

Som me har sett ovanfor s.2-5, får ei rein TSF-framstilling utviklinga av vokalsystemet i holtsmålet til å stå fram som noko heilt spesielt i høve til grannemåla, på grunn av at r-vokaliseringa fører til ei urimeleg mengd med "fonemiske" opposisjonar. Eg håpar dei føregåande sidene har overtydd om at dette tilslører eit viktig språkhistorisk faktum: det som er mest karakteristisk for holtsmålet i høve til t.d. vegårsheimålet, er ikkje først og fremst eit spesielt vokalsystem, men r-vokaliseringa. Når ein vil jamføre med grannemål (og eldre mål), gjev altså også GF-teorien ei langt meir opplysende framstilling enn TSF.

Har då r-vokaliseringa i det heile ikkje ført til meir djuptgripande endringar - til endringar i det underliggjande fonologiske systemet? Såvidt eg kan sjå, har ho ikkje det i holtsmålet. Dette kjem av at r aldri har falle vekk etter andre vokalar enn /^(e)/, som i denne stillinga altså har varianten [(æ)] mot [(ē)] elles. Dermed vart r-en så å seie redundant etter [(æ)], og kunne dermed falle bort utan at nokon opposisjon gjekk tapt. R-en kan dermed teoretisk "restituerast" att på "historisk rett" måte i holtsmålet, dersom språkutviklinga "finn på" det.¹⁾

1) Sjå neste side.

Dette ser ut til å vere annleis i den vestlege delen av r-vokaliseringsområdet, m.a. i Arendal. Det heiter det visstnok t.d. [^vhɛstɔ] 'hestar', men [^vhɛstɔrɔ^vkūɔ] 'hestar og kyr'. Der har eg hørt forma [ˈalsɔr] for 'altså' i stilling føre vokal (jfr. "intrusive r" i sørengelsk). Her kan det nok vere at dei underliggjande formene må endrast ein del på grunn av r-vokaliseringa, men det ligg utanfor det emnet eg har teke opp i denne artikkelen.

1) (Frå s. 13):

Dette gjeld i dei aller fleste tilfelle, men ikkje der ein har r + [_æ] i ei stilling der ein etterfølgjande r må eller kan vokaliserast, t.d. [præs] 'press' n., [fræs] 'fres' m., [ˈtrænə] 'trene' inf., [vræl] 'vræl' n., [fræ] 'frø' n., [træ] 'træ' inf. eller 'trær' pres. Her kan ein ikkje ut frå den moderne forma sjå om [_æ] er "framkalt" av r-en framføre eller ein eventuell vokalisert etterfølgjande r.

GRUNNLAGSPROBLEMER I HISTORISK SPRÅKFORSKNING I

av

Ljubiša Rajić

Utdrag av hovedoppgave i nordisk
ved Universitetet i Oslo.

Oppgavens tittel:

OM SPRÅKET I OUB Ms 4° 317

Noen teoretiske og metodologiske spørsmål i
språkhistorisk forskning og deres relevans
for analysen av språket i hand e.

(Del II følger i et seinere nummer av NORSKRIFT. -
Pagineringen i utdraget følger ikke hovedoppgaven.)

4. Språk, menneske, samfunn: Grunnlagsdefinisjon av språk.

Dette kapitlet er ikke meint som noen grundig analyse av de spørsmål som er antyda i overskriften, men bare som bakgrunnsstoff for det syn på språkutvikling som jeg opererer med i oppgava. Derfor må kapitlet nødvendigvis bli noe skjematisk og forenkla.

Språket oppstår i det menneskelige samfunn pga. behov for og nødvendighet av kommunikasjon i arbeidsprosessen:

"From the start the 'spirit' is afflicted with the curse of being 'burdened' with matter, which here makes its appearance in the form of agitated layers of air, sounds, in short, of language. Language is as old as consciousness, language is practical consciousness that exists also for other men, and for that reason alone it really exists for me personally as well; language, like consciousness, only arises from the need, the necessity, of intercourse with other men. (...) Consciousness is, therefore, from the very beginning a social product, and remains so as long as men exist at all." (Marx & Engels 1968:42)

Denne definisjonen av språk er ikke fyldestgjørende, og jeg skal prøve i det følgende å utdype den i den grad at den kan bli dekkende for mitt videre arbeid. Definisjonen inneholder de tre grunnleggende elementa som en materialistisk definisjon av språket må inneholde: språkets vesen som uttrykk for den menneskelige bevissthet, språkets framtredelesform i form av bevegede luftlag, dvs. lyder, og språkets funksjon som mellommenneskelig kommunikasjonsmiddel. Den impliserer ikke bare språkforskningens område, men også den nære sammenhengen mellom dets vesen, framtredelesform og funksjon.

Språket som "practical consciousness" impliserer et forskningssyn som tar utgangspunkt i den nære sammenhengen som nødvendigvis må eksistere mellom utviklinga av bevisstheten og utviklinga av språket. Uansett om en skal henføre problema omkring forholdet mellom språk og bevissthet og språk og tenkning til hovedsakelig psykologi og filosofi eller til

språkpsykologi og språkfilosofi som språkvitenskapelige greiner, så blir en nødt til å ta dette forholdet med i betraktning ved ei mer omfattende gransking av språket. Sjøelve forholdet språk/bevissthet og språk/tenkning er et omdiskutert spørsmål som er blitt behandla av omtrent samtlige filosofiske retninger (jfr. Coseriu 1972, I og II og Kemp 1972).

Særlig innenfor den materialistiske og dialektisk-materialistiske retningen har det vært vanlig for språkforskere å ta utgangspunkt i den nære sammenhengen mellom språk og tenkning (jfr. Diderichsen, A. 1971, Forordet og artiklene ellers, Cornforth 1971, Del II, kap. 3, særlig s. 170-173 og Vologinov 1973).

Det er imidlertid ikke bare den dialektisk-materialistiske skolen som har lagt særlig vekt på språkets mentale side. De mentalistisk orienterte språkforskere har også lagt stor vekt på sammenhengen mellom tenkning og språk, jfr. Sapir 1949, kap. 1, særlig s. 14f. Problemet har stått sentralt også hos positivistene, jfr. Frey 1965 og Cornforth 1971.

Uten å gå dypere inn på bevissthetsdannelse og begrepsdannelse, vil jeg her bare fastslå begrepenes avhengighet av tid, sted og forhold, både når det gjelder deres dannelselse og deres utvikling. Disse står i sammenheng med heile bevissthetsutviklinga:

"We set out from real, activ men, and on the basis of their real life-process we demonstrate the development of the ideological reflexis and echoes of this life-process. The phantoms formed in the human brain are also, necessarily, sublimates of their material life-process, which is empirically verifiable and bound to material premises. Morality, religion, metaphysics, all the rest of ideology and their corresponding form of consciousness, thus no longer retain the semblance of independence. They have no history, no development; but men, developing their material production and their material intercourse, alter, along with this their real existence, their thinking and the products of their thinking. Life is not determined by consciousness, but consciousness by life." (Marx & Engels 1968:38).

Liknende tanker om forholdet mellom språk og "omgivelser" finnes hos Sapir 1912 og 1949. Også funksjonalistene har lagt stor vekt på språkets innholdsside, og det er særlig Martinet som nærmer seg et materialistisk syn på språk og språkutvikling:

"A language is a medium of communication according to which human experience is analysed, differently in each community, into units (monemes) with a semantic content and a phonic shape." (Martinet 1967:26).

Denne sterke understrekningen av det kommunikative aspektet ved språket er felles for både materialistene, funksjonalistene, mentalistene og språkforskere som har gått ut fra informasjonsteori. Det kommunikative aspektet impliserer i neste omgang en sterk understrekning av språkbruken og dens betydning for språkutviklinga. Bare et språk som er i bruk som et daglig kommunikasjonsmiddel innlært som morsmål, er et levende språk. Bare et slikt språk er ikke et stivna system; bare et språk som brukes, kan utvikles og endres, dvs. er levende. Et språk dør når samfunnet dør ut fordi et språk utenfor samfunnet eller som enkeltmannsprodukt og enkeltmannseiendom er utenkelig. Den viktigste årsaka til at esperanto, volapük og andre kunstige språk ikke har slått igjennom i nevneverdig grad, er at de ikke er tatt i bruk av noe enhetlig samfunn.

For funksjonalistene, materialistene og mentalistene har språkets kommunikative aspekt på mange måter bestemt forskningsgrunnlaget:

"... the real object of linguistic research will (...) be the study of the conflicts which exist within a particular language in the setting of the permanent needs of human beings who use language for purposes of communication." (Martinet 1964:167).

En del av de moderne språkforskere som ikke har erklært at de hører heime innenfor noen bestemt retning innenfor språkvitenskapen, har også begynt å hevde ideen om at det

er nødvendig å se på språket i dets sosiale sammenheng:

"The key to a rational conception of language change - in deed, of language itself - is the possibility of describing orderly differentiation in a language serving a community." (Weinreich o.a. 1968:101).

De endringene det her er snakk om, går dels på endringene i språkets innholdsside, dels på endringene i språkets fram-tredelsesform. Materialistene, mentalistene og mange andre betrakter talen som språkets umiddelbare og primære fram-tredelsesform, som språkets umiddelbare virkelighet. Dermed skiller de seg fra de fleste strukturalister som setter lik-hetstegn mellom språket og dets fram-tredelsesform ved å defi- nere språket bare som et vilkårlig system av lyder. Like ens skiller de seg fra glossematikerne som betrakter talen og skriften som to likestilte uttrykkssubstanser for ett og samme språklige innhold eller ei og samme form.

Det er ikke alltid at mentalistene og funksjonalistene har sammenfallende syn på talen. T.d. Sapir (1949:24) definerer språk på følgende måte:

"Language is a purely human and noninstinctive method of communicating ideas, emotions, and desires by means of a system of voluntarily produced symbols. These symbols are, in the first instance, auditory and they are produced by the so-called 'organs of speech'..."

men han tilføyer at

"... the individual sound is not ... an element of speech at all, for speech is a significant function and the sound as such has no significance."

Som første element av talen finner han ordet, ettersom det er det minst betydningsbærende element.

Funksjonalisten Martinet (1967:26) legger avgjørende vekt på fonemet:

"A language is a medium of communication to which human experience is analysed, differently in each community, into units (monemes) with a semantic content and a phonic shape. This phonic shape, in its turn, is articulated in

distinctive and successive units (phonemes) whose number in a given language is fixed and whose nature and mutual relations also vary from language to language."

En slik definisjon av språket er mulig fordi

"The vocal nature of human language is certainly no peripheral aspect of it, but a basic feature..." (ibidem).

Egentlig er forskjellen ikke så stor. De er enige i at talen er språkets primære framtredelesesform, at den består av enkeltlyder og at de blir organisert i språket på et eller annet vis.

Enkeltlydene organisert i større enheter utgjør språkets hele framtredelesesform, eller språkbygningen.

Språkets veses, framtredelesesform og funksjon (m.a.o. det innholdsmessige aspektet ved språket, språkbygningen og det kommunikative aspektet), er nær knytta til hverandre og forutsetter hverandre gjensidig. Språket må alltid ses på som en helhet hvor hver av delene nok kan beskrives noenlunde for seg, men hvor deres rolle og betydning kan beskrives bare i forhold til helheten.

Dette skal jeg komme nærmere inn på i de to neste kapitlene. Jeg skal prøve å se nærmere på de teoretiske og metodologiske implikasjonene som de har for språkhistorisk forskning.

Når jeg i de følgende kapitlene bruker uttrykka dypstruktur og overflatestruktur, så svarer de hos meg stort sett til forholdet innhold-språkbygning. Jeg skal ellers prøve å bruke uttrykka fra generativ-transformasjonell grammatikk med mest mulig forsiktighet, hovedsakelig på grunn av forskjeller som eksisterer mellom TG-grammatikerne (jfr. Hovdhaugen 1971).

Uttrykka språkssystem og språkbruk vil stort sett tilsvare Saussures deling i la langue og la parole og i min terminologi går de sammen i overbegrepet språkbygning.¹⁾

1) Språkssystem og språkbruk forholder seg omtrent som kollektiv
(forts. neste s.)

Uttrykket språkbruk alene, dvs. ikke i sammenheng med språk-system, vil referere til språkbruk i sin alminnelighet og altså være mer omfattende enn hos Saussure.

Jeg har latt være å trekke inn de biokjemiske og biofysiske prosesser i menneskenes hjerne, nervesystem og taleorganer. De er en del av språkets materielle grunnlag, men de hører med til inn- og avkodingsaktiviteten/prosessen. De andres språk blir virkelighet for meg først i overføringsfasen, dvs. det eksisterer mellom meg og dem. Andres språk framtrer for meg som tale, som bevegede luftlag. Det jeg mottar, det jeg hører, er lyder strukturert på et bestemt og gitt vis. Talen er ikke noe annet enn lyder, men språkbygningen er i talen, dvs. bare lyder er ikke tale. De blir tale ved at de blir strukturert i inn- og avkodingsprosessen. Språkbygningen er derfor tviarta; den er både framtredelesform og prosess. (Jfr. t.d. Lenneberg 1967, Rommetveit 1972 og artiklene i Diderichsen, A. 1971.)

1) (forts.)

og individuell bevissthet. En kan godt si at de er den kollektive, respektive den individuelle kompetansen. Jfr. ellers referat av S.L.Rubinsteins syn hos Schaff 1967:316.

5. Språk, språkutvikling og språkendringer.

5.1. Språkbygning og forståelse.

Tilsynelatende eksisterer det et heilt tilfeldig og vilkårlig forhold mellom det semantiske innholdet i språket og språkbygningen. Dette forholdet er imidlertid dobbeltsidig; dvs. mellom innholdet og språkbygningen eksisterer både et vilkårlig og et nødvendig forhold. Problem som er knytta til språket som et vilkårlig system, er blitt behandla av mange. Det er særleg tegnets vilkårlighet som er blitt drøfta, mer sjelden språkbygningen som helhet (jfr. t.d. Schaff 1967, del I,2 og V,2 og Gamkrelidze 1974). Schaff har gitt en etter mi meining meget god kritikk av konvensjonalismen. Jeg skal her ta opp dette problemet som et dialektisk problem om motsetning og identitet.

Hvis vi ser på språket som fenomen og ikke som et bestemt språk, vil forholdet mellom innholdet og språkbygningen vært heilt vilkårlig. Forholdet mellom det uttalte morfemet /hest/ og sememet hest er vilkårlig og tilfeldig i den forstand at sememet (innholdet) hest kan få de forskjelligste realisasjoner (uttrykk) i forskjellige språk. Ett og samme innhold kan uttrykkes av hvilken som helst språkbygning. Men for et konkret språk og på et gitt tidspunkt i dette språks utvikling er forholdet mellom innholdet og språkbygningen nødvendig. Vilkaarlighet og nødvendighet i forholdet mellom innhold og språkbygning er et forhold av gjensidig betingelse og avhengighet, men også motsetning.

I norsk språk har sememet hest fått tilordna uttrykket /hest/. Forholdet mellom dem er vilkårlig, men denne vilkaarligheten har to begrensninger. Uttrykket /hest/ er et stadium

i utviklinga fra /hestr/, akkurat som /hestr/ er et stadium i utviklinga fra et tidligere uttrykk. Derfor må uttrykket /hest/ være slik der er og kan ikke byttes etter forgodtbefinnende med et annet uttrykk. Det kan hende, og det hender, at slike enkeltuttrykk blir bytta ut etter en avtale mennesker imellom. Språkbygningen som helhet kan aldri forandres etter forgodtbefinnende. Den andre begrensningen er språkbygningens avhengighet av bevissthetsutviklinga, noe som jeg skal komme inn på i neste avsnitt. Disse to element utgjør forholdets nødvendighet.

Saussure (1970) vikler seg inn i en selvmotsigelse når han på side 121 i si bok "Cours de linguistique générale" sier at "Arrangementet som [den synkrona] lagen definerar är osäkert, eftersom det inte är nödvändigt.", mens han på side 115 har fastslått at "Språket är ett system, vars delar kan och måste betraktas i sin synkrona solidaritet". Den synkrone solidariteten er nettopp et resultat av den diakrone utviklinga og eksisterer bare i forhold til innholdet. Arrangementet er med andre ord sikkert, fordi det er nødvendig. Det kunne blitt annerledes, men slik det er, er det nødvendig og derfor solidarisk. Det eneste heilt vilkårlige og heilt tilfeldige er at akkurat dette språksamfunn har fått "tildelt" akkurat dette språksystem, mens et annet språksamfunn med ellers like kjennetegn har fått et annet språksystem. Ingenting annet er vilkårlig. (Jfr. også Jacobson 1971c.)

Språkets umiddelbare virkelighet består av lyd. Taleprosessen er en sammenhengende kjede av konkrete enkeltlyder, (allo)foner. Allofonene er gruppert i klasser som består av et sett distinktive faktorer som danner fonemer. Fonemene er den organiserte talens minste element som kjennetegnes ved det at de er betydningsskillende, men ikke betydningsbærende:

"Berre i den mon ein skilnad i lydmonster er vesentleg for budskapsformidling - som til dømes i ytringane 'Gi meg labben' og 'Gi meg lappen' - blir han markert ved ei fonemgrense i språket. Lydane i seg sjølve - /b/ og /p/ i norsk - er meiningstome. Dei får status av fonem for di artikulasjons- og opplevingskategoriane dei representerer er vesentlege i vår samanknipping av språklydseksvensar til meningsberande segment, morfem, som i sin tur er vesentlege i språkleg budskapsformidling." (Rommetveit 1972:187f).

I kommunikasjonsprosessen er fonemet bare en delprosess som inngår i en større sammenheng og er styrt av denne:

"... fonemet blir (...) i innkodingaktiviteten ein artikulasjonsprosess innfelt i morfemet, morfemet ei organisering eller integrasjon av slike delprosessar i samsvar med ein regel for konstruksjon av meningsberande segment, osv. Tilsvarende blir det i språkleg avkoding: Fonemet blir no ei kategorisering som er innfelt i den aktive organisering og samanknipping av språklydar som gir seg til kjenne i morfemet, morfemet er ord eller ordfragment, innhaldsordet ei aktivering av delar av eit semantisk - assosiativt nettverk (eller meningspotensial) som i sin tur så er innfelt i og styrt av ei overordna og samstundes meir omfattande avkoding av den budskafen som er koda inn i ytringa." (Rommetveit 1972:188).

Dette innebærer at både gruppering av enkeltlydene i fonemer og fonemenes organisering i større sekvenser (morfemer, syntagmer, setninger, ytringer) er underlagt språkets funksjon som kommunikasjonsmiddel, dvs. forståelsen. Forståelsen, den riktige inn- og avkodinga, er mulig bare innenfor rammene av den gitte språkbygningen. Ei vilkårlig endring av en del element innenfor språkbygningen og i enda mindre grad av sjølve språkbygningen, er ikke mulig dersom den ville gå ut over forståelsen. Menneskene kan ikke behandle språket etter eget forgodtbefinnende, men de er heller ikke så ufrie som Saussure (1970:99) meiner:

"Ingen individ kan, även om han vil, förändra gjorda valet och massan själv kan inte göra sin suverenitet gäldande över ett enda ord; den är bunden vid det existerande språket."

Det forholder seg slik fordi det finnes både motsetning og identitet, både nødvendighet og vilkårlighet i språket. Menneskene er bundne ved det eksisterende språkssystem, men de har også en viss fri vilje overfor språket. Det som til

sjuende og sist bestemmer alle disse forhold, er spørsmålet om språkets tjenlighet som kommunikasjonsmiddel og språket som uttrykk for menneskenes bevissthet. (Jfr. også Jakobson 1971a.)

Saussure (1970:152) er for kategorisk når han sier at "... i språket finns endast skillnader." Verken når det gjelder fonemer eller andre element av språkbygningen, kan en si at språket består av bare forskjeller. Fonemer er ikke "framför allt relativa, negativa enheter som står i opposition till varandra" (Saussure 1970:151). Fonemenes distinktive faktorer er deres positive egenskaper, fonemer defineres nettopp ut fra hva de er, og ikke ut fra hva de ikke er, slik en negativ definisjon krever. Fonemer som en abstraksjon, som ei klasse, fungerer i språket gjennom opposisjon til hverandre i ei ytring der de er betydningsskillende. Deres opposisjon er imidlertid bygd ikke bare på deres funksjonelle side, men også på deres artikulasjon som er deres materielle grunnlag.

Vekslinga mellom i/e og u/o i endingsapparatet i gammel-norsk er vokalharmonisk betinga. Disse lydene har i trykksterk staving distinktiv funksjon, dvs. de er fonemer. I trykksvak staving er de funksjonelt sett ikke fonemer, men kombinatoriske allofoner. Allikevel er de artikulatorisk klart skilte lyder.

Identitet og motsetning finnes både på det funksjonelle og det artikulatoriske plan, men det er det funksjonelle plan som har relevans for forståelse i kommunikasjonsprosessen. Et fonem er et fonem bare i den grad det står i motsetning til andre fonemer. Står det ikke i motsetning til andre fonemer, blir det oppløst som klasse og dets allofoner inngår i andre fonemer som deres inventar. Distinktive faktorer som fonemenes materielle grunnlag er språklig relevante bare gjen-

nom dialektiske par, t.d. "runda - ikke-runda", "stent - ustent". De står i motsetning til hverandre, men de betinger hverandre også, jfr. Jakobson 1971a:571. Dersom "runda" ikke har språklig relevans, dvs. ikke inngår i noe fonem på en slik måte at fonemet blir betydningsdifferensierende i forhold til andre fonem og i forhold til det samme fonem uten faktoren "runda", så har heller ikke faktoren "urunda" noen relevans. Fonemet kan da gjerne skifte mellom runda og urunda uten at det innebærer noen endring:

"... every unit tends to be assimilated to its context in the chain and to be differentiated from its neighbours in the system. It is the necessity to preserve the identity of monemes and fonemes with reference to those from among which they are chosen in making an utterance which essentially limits the range of the variations provoked by the adjacent units in speech. A /t/, pronounced without vibrations of the vocal cords, might end to be voiced when it comes between two vowels, which are produced by means of vibrations. This tendency however is inhibited by the presence in the system of a /d/, which is distinguished from /t/ precisely by its glottal vibrations: /ata/ must be kept distinct from /ada/. But if the language makes no distinction between voiced and voiceless consonants and hence does not possess a phoneme /d/, nothing will prevent /t/ from being voiced to /d/ under the influence of two neighbouring vowels since [ada] will always be identified as /ata/." (Martinet 1964:189)

Saussure (1970:114) er inne på en slik tankegang når han sier at "synkrona fenomen är betydelsesfulla och alltid kräver två samtidiga termer. Det är inte Gäste som uttrycker pluralis utan oppositionen Gast Gäste." Dvs. pluralis finnes fordi det finnes singularis og omvendt. Jeg er derimot ikke enig i hans syn på det diakrone forhold: "I fråga om diarkoni är förhållandet omvänt: den berör endast en term och för att en ny form skall uppstå (Gäste) måste den gamla (Gasti) ge vika för den" (ibidem).

Den nye forma Gäste er en negasjon av den tidligere forma Gasti; Gäste utvikler seg fra Gasti, skyver denne forma ut av språket og overtar dens rolle. Denne nye forma er imidlertid mulig bare dersom den opprettholder opposisjonen mellom

entall og flertall ved å stå i motsetning til den ikke endra forma Gast som under endringa av forma Gasti uavbrudt har representert kategorien entall. Forma Gäste står i opposisjon både til entallsforma Gast og til si tidligere form Gasti. Den er m.a.o. ikke mulig uten disse to former, dvs. det finnes både motsetning og identitet mellom dem.

Saussures syn er en følge av at han benekter identiteten mellom innhold og uttrykk og ser bare vilkårligheten: "... språket er inte en mekanism som skapats och innrättats med hensyn till de begrepp som skall uttryckas. Vi ser tvärtom, att det tillstånd som blev resultat av förändringen inte var avsett att markera den innebörd det var genomsyrat av" (Saussure 1970:113).

Det enkelte uttrykk er nok ikke skapt for å uttrykke nettopp dette særskilte begrep som det uttrykker; det kan godt få tilordna et annet innhold. Men språkbygningen som helhet er skapt for å uttrykke begrepers innbyrdes relasjoner, for å muliggjøre tenkningen og kommunikasjonen. Dvs. at språkbygningen skal uttrykke innholdet i språket som helhet og ikke bare i de enkelte begrep. Nettopp fordi endringene er bundet av innholdet, kan vi ikke gjøre vår suverenitet gjeldende overfor heile språkbygningen på samme vis som vi kan gjøre overfor det individuelle forholdet mellom signans og signatum.

Slike dialektiske motsigelser finnes på alle plan i språket, og det er bare disse motsigelser som endrer seg i språket. Slike endringer utgjør sjølve den "indre" språkhistoria (jfr. t.d. Borgstrøms syn på lydendringer i Borgstrøm 1963: 124). Endringene i språket er egentlig endringer innenfor et kommunikasjonssystem, og de må foregå på en slik måte at de ikke går ut over forståelsen. Dette vil jeg ta opp i neste underkapittel.

5.2. Redundansens rolle i språket.

Redundansen i språket er den nødvendige forutsetningen for all språklig forståelse og alle endringer i språket. Dens betydning er blitt understreka av mange språkforskere, men kanskje klarest av Martinet (1967:140): "Redundancy, in various forms, is a basic necessity of linguistic communication."

Også Jakobson (1971a:571) har vært inne på redundansens rolle i språket, særlig med hensyn til kommunikasjonsteori:

"The notion of "redundancy", taken over by communication theory from the rhetorical branch of linguistics, acquired an important place in the development of this theory, has been challengingly redefined as "one minus the relative entropy", and under this new aspect has reentered present-day linguistics as one of its crucial topics."

Jeg er derimot ikke enig i hans definisjon av redundansen i lingvistikken, "where the concept of redundancy encompasses on the one hand pleonastic means as opposed to explicit conciseness (brevitas in the traditional nomenclature of rhetoric) and on the other hand explicitness in contradistinction to ellipsis" (ibidem).

Redundansen hører ikke til bare ett plan eller ett nivå i språket, sjølv om det blir rekna med at redundansen stort sett er å finne i fonologien på fonemplanet. Redundansen bør oppfattes i mye større omfang av begrepet enn det er tilfelle nå. Redundansen hører til på alle plan i språket: det fonologiske, det morfologiske, det syntaktiske og det semantiske. Det kan være praktisk tjenlig å snakke om redundansen på de forskjellige plan, men redundans i språket finnes bare som språkets samlede redundans. Redundansen er språkets forståelsesramme. Hvis denne ramme blir overskredet, blir kommunikasjonsprosessen umuliggjort. (Jfr. også Martinet 1964:170f).

Former for redundans på de forskjellige språklige plan

skifter fra språk til språk, lik disse formers innbyrdes forhold, men redundansens eksistens er av absolutt karakter.

Redundansen på fonemplanet gir seg til kjenne gjennom at fonemer ikke eksisterer som skarpt atskilte og avgrensa størrelser, men som klasser av allofoner. Allofonene er fonemenes "slingringsmonn", og innenfor dette beholder de sin betydningskillende funksjon. Men ved slurva uttale eller ved fonologiske endringer kan fonemene gå utover denne grensa uten at forståelsen kommer i fare. Dersom en tilfeldig omkasting av konsonanter gir en konsonantkombinasjon som er uvanlig eller overhode ikke brukt på morfemplanet (utenom junkturale konsonantforbindelser), vil morfemets struktur allikevel bli gjenkjent av mottakeren.

Heller ikke ei tilfeldig endring på morfemplanet vil medføre fare for forståelsen dersom den ligger innenfor ramma av redundansen. Forskjellen mellom sterke og svake verb i norsk kan sies å være redundant i meget høg grad om ikke heilt. Ei bøyning av typen skjærte vil ikke minske forståelsen ettersom endingsmorfemet er kjent fra før og har samme funksjon. Den kan i høgste grad bare lyde uvant.

Det er nær sammenheng mellom redundansen på det syntaktiske plan og på det semantiske plan. Ei enkel endring av faktorene stemt/ustemt medfører misforståelse av utsagna Jeg har kjøpt en bil/Jeg har kjøpt en pil, og ingen redundans på det syntaktiske plan kan hjelpe på forståelsen. Derimot vil utsagnet Jeg ha'kke kjøpt'n være like forståelig som utsagnet Jeg har ikke kjøpt den. Den syntaktiske redundansen dekker ikke bare utelatelsten av flere fonem, men også av et heilt morfem (presens-morfemet -r). Det som er igjen pluss dets plassering i utsagnet gir nok opplysninger for gjenkjenninga av elementa og forståelsen av budskapet. T.o.m. ei setning som Jeg ikke

du forstå er forståelig på tross av både manglende morfemer og uregelmessig ordstilling. Og er det en utlending som snakker til oss, og vi veit at han/hun ikke behersker språket godt nok, så vil vi anstrenge oss for å utnytte hver eneste trevl av redundansen for å forstå budskapet.

Dermed går vi over til redundans i en større sammenheng: kontekst og kommunikasjonssituasjon. Det er ingenting i veien for at t.o.m. setninga Jeg har kjøpt en bil i stedet for Jeg har kjøpt en bil blir riktig forstått hvis den står i en passende lingvistisk, kommunikativ eller situasjonsmessig kontekst. Skal en forstå og klare å beskrive redundansens rammer i et gitt språk, må en ikke bare gå ut fra formale kriterier eller leksikalsk-semantiske kriterier, men også ut fra språket som et generelt (og daglig) kommunikasjonsmiddel.

Innenfor rammene av redundansen finner språkendringer sted. De kan oppstå bare der redundansen gir plass til det, og utvikle seg bare i den grad redundansen tillater det. Alle endringer som ville minke redundansen under et visst minimum som avhenger av det enkelte språk, er umulige. Derimot vil alle endringer i språket medføre ei endring av redundansen på de forskjellige plan slik at den vil skifte former. Når endringene er avslutta, vil det framleis eksistere en bestemt, men denne gangen ei ny form for redundans i språket. Ei viss form for redundans er nødvendig for at forståelsen skal foregå uhindra av forstyrrelsene i kommunikasjonsprosessen, og uhindra av forskjellene som eksisterer i forholdet mellom den idiolektiske eller dialektiske språkbruken og det overordna språkssystemet. Forsvinner den, så slutter språket å fungere som kommunikasjonsmiddel. En slik hendelse er utenkelig i språket under normale utviklingsforhold.

5.3. Språkendringer

5.3.1. Endringenes absolutte karakter.

Alle levende språk er til alle tider underlagt en stadig bevegelse og endring. En synkron tilstand i språket har bare et skinn av statisk natur som et gitt system. Innenfor dette systemet er hvert eneste element et resultat av ei forutgående utvikling og et ledd i utviklings-kjeden framover. Heile systemet er et historisk produkt som på et gitt tidspunkt representerer både det gamle og det nye i systemet.

Saussure har streka sterkt under språket som et tidsmessig kontinuum:

"Absolut orørlighet finns inte i verkligheten (...) utan språkets alla delar är underkastade förändring; mot varje period svarar en mer eller mindre märkbar utveckling. Denna kan variera i fråga om hastighet och intensitet utan att principen i sig sätts i fråga. Språkets flod flytar utan uppehåll; om dess lopp är lugnt eller strömfyllt har sekundär betydelse." (Saussure 1970:174).

Derfor er det ikke mulig å lage så skarpt skille mellom diakroni og synkroni som Saussure gjør. Å holde en synkron tilstand i språket heilt atskilt fra dens diakrone forutsetninger, vil avskjære språkforskeren fra å forstå hva språket er og henwise ham/henne til bare å beskrive hvordan det arter seg på et gitt tidspunkt. (Jfr. ellers Tezisy 1929:1.b.)

Beskrivelsen av hvordan språket er på et gitt tidspunkt, er stort sett det planet som deskriptive lingvister opererer på. Et synkront tverrsnitt vil i en slik beskrivelse framstå som et regelbundet system, eller for å si det med Saussures ord "et solidarisk system". Men dette systemet vil alltid være heterogent med element som i forhold til systemregelmessigheten virker som avvik eller skolegrammatikkens unntak. Dette tverrsnittet vil alltid være et system som inneholder kryssende tendenser som er resultatet av den utviklinga som foregår i språket.

Disse tendensene kan forklares bare ut fra en diakron analyse. En kan sjølvstøtt avgrense beskrivelsen av språket til framstilling av bare den synkrone tilstanden, men språket blir ikke statisk synkront av den grunn. Om en skulle betegne noe i språket som absolutt, måtte det være dets bevegelse, dets endringer. Intet element i språket er av absolutt og uforanderlig karakter. "Panta rei" - også i språket:

"It is a fact, however, that every language is at every moment in the process of evolution (...) Everything may change in a language: the form and meaning of the monemes, that is the morphology and vocabulary; the order of monemes in the utterance, in other words syntax; finally, the nature and conditions of use of the distinctive units, that is phonology. New phonemes, new words, new constructions make their appearance while old units and old turns of phrase lose their frequency and fall into oblivion. All this happens without the speakers ever having the feeling that the language which they speak and which is spoken round them is no longer the same." (Martinet 1964:163f)

Martinet peker her på den viktige kjensgjerningen at språkbrukeren som regel ikke er klar over at det språket som han/hun bruker, er i ferd med å endre seg. Disse tre elementa: endringenes absolutte karakter, deres konkrete utforming i det særskilte språk og språkbrukerens, dvs. menneskets forhold til dem, bør i størst mulig grad bli forent i en og samme analyse. De er atskillelige størrelser bare i pedagogisk øyemed, i virkeligheten er de bare forskjellige sider ved en og samme prosess.

5.3.2. Endringer i språket som utvikling av språket.

Språkets grunnleggende utvikling er ingen utvikling per se. Definisjonen av språk som praktisk eksisterende bevissthet innebærer at det ikke er språket per se, men den menneskelige bevissthet som utvikler seg gjennom ei rekke endringer og som dermed endrer språket. Det er av vesentlig betydning ikke å skille skarpt mellom utviklinga av språkets innholdsside og dets uttrykksside. Et slikt skille eksisterer i språkhistorisk

forskning ved at utviklinga av innholdssida henføres utelukkende til etymologien, mens den i all hovedsak forblir uberørt av den øvrige språkhistoria. Også etymologiens forskningsfelt blir innsnevra til bare å gjelde utviklinga av enkelte begrep og ikke utviklinga av språklige uttrykkskategorier.

Språkutvikling er utvikling av motsetningen mellom innhold og uttrykk, dvs. både av innhold og uttrykk hver for seg og av forholdet mellom dem. I funksjonalistisk terminologi ville dette nærmest tilsvare Martinets inndeling i funksjon, dvs. menneskenes kommunikative behov, og form, dvs. den aktuelle språklige form.

Utviklinga av enkelte begrep, utviklinga av de språklige kategorier, utviklinga av språkbygningen i dens konkrete form og utviklinga av språkbruken i all dens mangfoldighet, er bare forskjellige sider av språkutviklinga som helhet. Det er umulig å skjelve mellom de forskjellige sidene; de gjennom-syrer og betinger hverandre på alle stadier av språkutviklinga. Det er imidlertid mulig å beskrive dem i lys av det både vil-kårlige og nødvendige forhold mellom innhold og uttrykk.

Utviklinga av de enkelte begrep er det direkte og mest umid-delbare resultatet av utviklinga av det menneskelige samfunn, av menneskenes samfunnsmessige tilværelse:

"... the word is the most sensitive index of social changes, and what is more, of changes still in the process of growth, still without definitive shape and not as yet accomodated into already regularized and fully defined idelogical systems. (...) The word has the capacity to register all the transitory, delicate, momentary phases of social change." (Volosinov 1973:19)

Disse begrepsendringene foregår i all hovedsak uten å berøre språkets uttrykksside, men de berører uttrykket i den grad enkelte begrep går ut av bruk og enkelte nye kommer til. Disse semantiske endringene er framfor alt kollektive end-ringer, sjølv om de kan arte seg forskjellig fra individ til

individ eller fra samfunnsgruppe til samfunnsgruppe. Saussure (1970:122) gjør etter mi mening feil når han utelukker semantiske endringer fra språkhistoria som ikke allmenne, dvs. tilhørende la langue, men individuelle, dvs. tilhørende la parole. For at et innhold av et begrep eller noen av dets enkelte betydninger skal kunne fungere i kommunikasjonsprosessen, må de være kollektive og allmenne, dvs. tilhørende la langue.

En kan si det med materialistene at den individuelle bevissthet er en del av den kollektive bevisstheten, og at alle individuelle endringer i siste instans er avhengige av de kollektive endringene. En kan også si det med kommunikasjonsteoretikerne at de individuelle endringene føyes inn i den kollektive språklige koden. Saussure har imidlertid rett i at årsakene til de semantiske endringene ligger utenfor systemet hvis en identifiserer systemet med språkbygningen. (Jfr. også Lehman 1968)

Enkeltbegrepene forekommer sjelden isolert fra resten av språket. De kan være bærere av enkeltbetydninger i visse situasjoner, men i den totale kommunikasjonsprosessen opptrer de i kortere eller lengre ytringer. Det er først da at deres betydninger blir spesifisert eller konkretisert i en kjede av sammenføyde enkeltbegrep i den individuelle tenkning eller i den mellommenneskelige kommunikasjonsprosessen. Det er på dette plan at språkets utvikling påvirker både innholdssida og uttrykkssida.

Utviklinga av menneskenes bevissthet (deres reelle samfunnsmessige tilværelse, deres reelle livsprosess) gjennomgår forskjellige stadier. På hvert av disse stadier må språket være et uttrykk for den foreliggende bevissthet. Språket må også kunne tilfredsstille menneskenes kommunikasjonsbehov. På et nytt stadium av bevissthetens utvikling vil innholdet i språket

kreve at språkbygningen er av en slik art at den kan uttrykke denne nye bevisstheten. Når den gamle språkbygningen blir for "trang" for bevisstheten og er til hinder for dens videre utvikling, blir den "sprengt" og erstatta med en ny. De språklige kategorier som mangler i språket, blir skapt, de foreldede og ubrukelige blir sløyfa, nye funksjoner skapes og en ny språkbygning kommer til syne. Slike endringer tar tid, men de er unngåelige og nødvendige, og de foregår ikke bare innenfor den brøkdelen av språkhistoria som vi kjenner til, men også i den delen av språkhistoria som vi ikke har noe direkte vitnemål om. De vil foregå også i framtida.

Martinet er vel den språkforskeren som har gått lengst i å tenke ut denne tanken i ei rekke bøker og artikler (1952, 1953, 1955, 1964, 1967). Han har gått ut fra et funksjonalistisk syn som i mangt og meget slekter på materialistisk syn på menneskenes utvikling:

"It would seem that if languages change, as we know they do, it is, basically, because the needs of their users change, and this has been found to apply to phonology as well as to lexicon, morphology, or syntax." (Martinet 1967:135).

Han tilføyer også med mye rett at et slikt syn innebærer "a total revision of traditional views regarding sound change" (ibid.). Det er nettopp når det gjelder lydendringer at språkforskere hevder deres irrasjonelle karakter.

Tanken er dessverre ikke blitt fulgt av moderne forskere i noen større grad, men den er blitt tatt opp i allfall av noen:

"The key to a rational conception of language change - indeed, of language itself - is the possibility of describing orderly differentiation in a language serving a community." (Weinreich o.a. 1968:101).

Martinet deler innovasjonene i språket i to grupper. Den ene gruppa består av leksikalske og syntaktiske innovasjoner:

"In the first place we shall posit that the evolution of a

language depends on changes in the needs of communication of the group which uses it. The evolution of these needs is of course directly dependent on the intellectual, social, and economic evolution of the group. This is evident in so far as the development of vocabulary is concerned: the appearance of a new article of consumption necessitates new designations; the increasing division of labour creates new terms corresponding to new functions and new techniques. This goes hand in hand with the loss of terms for abandoned techniques and objects. (...) ... the needs to designate new objects or new experiences will bring about not only an enlargement of vocabulary but essentially an increase in the complexity of utterances." (Martinet 1964:164f).

Den andre gruppa består av framkomster av nye funksjoner innenfor systemet:

"A growth in the complexity of human relations necessarily results in a more acute perception of the variety of relations between the different elements of experience. This will result in the devising of new linguistic means whereby these relations will be indicated. In other words, new function will appear." (op.cit. 165).

Disse nye funksjoner kan så i sin tur skape ny syntaks:

"In languages where the functional monemes are amalgamated with modifiers and inseparable from the elements whose function they denote (inflecting languages), the new functionals (often fully independent adverbs of ancient date) introduce new models of formal behavior." (op.cit.166)

Han formulerer denne tanken mer eksplisitt i et seinere verk:

"It is thus clear that an increasing complexity of social relations will be accompanied by an increasing complexity of syntax." (Martinet 1967:137)

Martinet opererer ikke med mange døme som skulle belegge hans teori, men døme er det ikke vanskelig å finne dersom han med "syntaks" meiner uttrykksmuligheter som ligger i språkbygningen. Døme kan hentes fra så å si alle kjente språk. I samband med dette er det nyttig særlig å se på språk som var eller er brukt av førklassedelte samfunn, og de endringene som er oppstått i dem etter at de er blitt påtvunget en annen sosial struktur med makt. Det vil imidlertid ikke si at Martinets utsagn har en absolutt gyldighet. Det finnes i de såkalte "primitive" språk uttrykksmuligheter som mangler i språk brukt i de moderne samfunn. (Jfr. t.d. Sapir 1949:22,

Fishman 1972, kap. VIII og Whorf 1967.)

Dersom Martinet med "syntaks" meiner syntaks i vanlig skolegrammatisk betydning, blir hans teori heller tvilsom ettersom det ikke finnes noen objektive kriterier på å avgjøre om en syntaks er komplisert eller ikke. Det finnes i alle fall ikke noen bevislig parallell mellom syntaktisk struktur i skolegrammatisk forstand og samfunnsstruktur.

Det er også meget nyttig å sammenlikne språklige kategorier i bibeloversettelsene, jfr. t.d. Nida 1964 og Nida & Taber 1969.

Liknende granskinger, en nær sagt typologi av språklige kategorier, vil utvilsomt avdekke mye av forholdet mellom samfunnsutvikling og språkutvikling. Vår viten om språket er ganske stor, men allikevel begrensa til å gjelde mest de store og kjente språk og til å gjelde deres språkbygning uten noen sammenlikning med andre enn nær beslekta språk. En kunne lett bli frista til å finne mye mer enn det egentlig er i forholdet mellom samfunnsutvikling og språkutvikling (jfr. t.d. marrismen). Men en kan også bli frista til i all vår uvitenhet å avvise a priori ethvert forsøk på å trenge djupere inn i dette problemet som ufruktbar søken etter imaginære størrelser eller en filologisk eksegesi for å rettferdiggjøre en eller annen skrivebordsteori, Weinreich o.a. (1968:148) peker nettopp på faren for å se bort fra det evidente:

"... to ignore empirical evidence, even in a hypothetical example, represents a step backward in the explanation of change..."

En grundig, ikke-spekulativ forskning omkring slike problemer er kommet et stykke på vei innenfor sosiolingvistikken, men den drives framleis i all hovedsak av ikke-språkforskere, noe som vanskeliggjør bruken av deres resultater i mer snøver

lingvistisk forstand. Slik forskning er imidlertid klart interdisiplinær. Jakobson (1971e:555) sier det meget klart:

"...our optimum goal is the observation of language in all its complexity. To paraphrase Terence's saying, Linguista sum; linguistici nihil a me alienum puto." (Jfr. også Jakobson 1971b.)

Et slikt forsøk er Lomax' (1973) undersøkelser om sammenhengen mellom fonologisk struktur og samfunnsstruktur i før-klassemidte samfunn. Uten at jeg her tar stilling til hans resultater og metode, vil jeg bare si at hvis han har rett, innebærer det virkelig ei omvurdering av vårt syn på den eldste språkhistoria, i særdeleshet lydhistoria. (Jfr. også Malinowski 1947 og de relevante artiklene i Sapir 1960.)

De fleste vil uten videre være enige i at det finnes en viss korrespondanse mellom samfunnutvikling og språkutvikling. Problemet begynner imidlertid nettopp i det øyeblikk da en skal prøve å finne og forklare denne korrespondansen. Forholdet mellom språk og samfunn er av en meget komplisert art, og det er blitt innrømmet også innenfor den materialistiske tradisjonen (jfr. Stalin 1954). Martinet (1967:138) uttrykker dette direkte: "... it is extremely difficult to trace linguistic causality back to its ultimate social antecedents."

Vanskelighetene skyldes det vilkårlige forholdet mellom innhold og uttrykk. Utviklinga av innholdet krever nye funksjoner og nye grammatiske kategorier, men disse kan komme til bare på grunnlag av den foreliggende språkbygningen og den foreliggende språkstrukturen. Den nye strukturen som blir til i utviklingsprosessen, den nye språkbygningen, avhenger av både innholdet som den skal uttrykke, og av den strukturen som den har utvikla seg fra. Derfor kan ei rekke språkbygninger uttrykke ett og samme innhold. Innholdet bestemmer språklige kategorier, men ikke deres konkrete utforming (jfr.

også Schaff 1967:Del V,2).

Dette avspeiler seg også i meget stor grad på differensieringa av språkbruken, dvs. på differensieringa av språkbyggingen gjennom en utnyttelse av dens muligheter på de forskjellige bruksfelter:

"Diese natürliche Sprache oder Umgangssprache bildet die Grundlage für alle anderen Zeichensysteme, die ebenfalls als Sprache oder als Bestandteile davon angesehen werden. Hier sind vor allem die Wissenschaftsprachen zu nennen und die in zunehmendem Umfang von den Wissenschaften verwendeten symbolisierten und formalisierten Sprachen. Symbolisierte und formalisierte Sprachen entstehen und entwickeln sich nicht mehr oder weniger spontan wie die natürliche Sprache, sondern durch bewusste, zweckbestimmte Festsetzungen und Verabredungen; sie werden daher auch als künstliche Sprachen oder Kunstsprachen der natürlichen Sprachen gegenüber gestellt." (Seghet & Kosing 1969:1034)

Skepsisen blir større når det gjelder å forklare korrespondansen mellom samfunnsendringer og grammatiske endringer. T.d. Saussure finner en slik korrespondanse rimelig "eftersom de är mer förbundna med tanken och lättare påverkas av yttre omvälvningar, som har en mer omedelbar verkan på medvetandet". (Saussure 1970:186)

Skepsisen blir fullstendig når det gjelder lydendringer: "Ingenting tillåter emellertid påståendet att plötsliga ljudförändringar i ett språk motsvarar stormiga perioder i en nations historia." (ibidem)

Et slikt syn innebærer at fonologiske og grammatiske (morfologiske og syntaktiske) endringer holdes skarpt atskilt og ses på som innbyrdes uavhengige forløp, noe som Saussure langt på veg også gjør. Påstanden er også positivt feilaktig, noe som de raske og grundige endringer i nåtidige dialekter under bestemmende innflytelse fra samfunnsutviklinga er et vitnemål om. Ikke alle endringer i språket står i noen direkte korrespondanse til endringene i samfunnet, og deres konkrete utforming kan ikke utledes av samfunnsforholdene:

"... Without making oneself ridiculous it would be a dif-

ficult thing to explain in terms of economics the existence of every small state in Germany, past and present, or the origin of the High German consonant shifts, which widened the geographical wall of partition, formed by the mountains from the Sudetic range to the Taunus, to the extent of a regular fissure across all Germany." (Engels 1890)

Vachek (1962:434) uttrykker et liknende syn og henviser til Engels.

Det er nettopp disse "skepsis-punkta" i språkhistoria som det er blitt gjort minst med når det gjelder å se dem i deres innbyrdes sammenheng. I de neste avsnitta skal jeg gå nærmere inn på denne kompleksiteten av språkendringer som ikke synes å høre til språkutviklinga i den forstand som beskrevet i dette avsnittet. Jeg skal se på tre momenter som etter mi mening er tilstrekkelige for å forklare språkendringene:

1. Grunnlaget for endringene
2. Utløsende årsak for endringene
3. Vilkåra for endringene.

5.3.3. Språkendringer som dialektisk prosess.

Det er vanskelig å skille skarpt mellom endringenes grunnlag, den utløsende årsaka og vilkåra for endringene. Alle disse tre momenter smelter sammen i løpet av en utviklings- eller endringsprosess slik at denne prosessen framtrer som en enhet som ikke kan splittes opp i grunnlag, utløsende årsak og vilkår. Det vil imidlertid la seg gjøre i svært mange tilfeller, ja nesten alltid. Det krever en nøyaktig og nøktern analyse. Meininga med dette avsnittet er å forsøke å peke på noen generelle elementer av en slik analyse.

Grunnlaget for endringene finnes i motsigelsen mellom innhold og uttrykk. Denne motsigelsen kan anta forskjellige former. I det foregående avsnittet har jeg drøfta denne motsigelsen når det gjelder språklige kategorier. Her vil jeg bare komme med et eksempel på ei anna form for denne motsigelsen. Ved talemålsnormering framtrer denne motsigelsen i

form av to fonologiske system og i to mindre eller større grad divergerende varianter av språkssystemet, i all hovedsak grammatikkvarianter. Overgangen som da skjer fra det ene til det andre systemet, foregår ikke som en fortrenning av det ene systemet under påtrykk av det andre. Det som blir endra i første rekke og i de aller fleste tilfelle, er bevissheten til vedkommende individ. Vedkommende gir etter for det sosiale presset, føyer seg inn under kravet om å være "fin", frykter for ikke å bli godtatt o.l., og endrer derfor bevisst sitt språk, dvs. dets uttrykksside. Denne typen motsigelse mellom innhold og uttrykk bør imidlertid holdes atskilt fra tilfelle da den framstår bare som vilkår for endringene i språket, noe jeg skal komme tilbake til.

Utløsende årsak for endringer kan befinne seg både innenfor og utenfor strukturen i Saussures forstand. De utenomstrukturelle årsakene kan befinne seg i samfunnet (t.d. utflytting av befolkningen) eller i naturen i den grad den indirekte gjennom samfunnet påvirker språket (t.d. klimaendringer, naturkatastrofer, utmatting av jordsmonnet som medfører folkeflytting o.l. i eldre tider). Av og til er det meget vanskelig å avgjøre om disse deltar i motsigelsen mellom innhold og uttrykk eller om de bare utløser utvikling av en prosess som allerede er forberedt i språket. Enkelte av årsakene finnes i taleorganenes fysiologiske muligheter og begrensninger (jfr. Martinet 1964:196f), men også her kan det være vanskelig å avgjøre om de er utløsende årsak eller om de hører til vilkårene for endringene. Disse virker direkte på det fonologiske system. Mange av årsakene finnes i det Martinet kaller "principle of least effort". Disse virker direkte på det fonologiske og det grammatiske system (t.d. vokalharmoni og analogi). Enkelte endringer kan også oppstå spontant og tilfeldig.

Det er også viktig å påpeke at årsakene som oftest er komplekse størrelser, som i tillegg kan opptre både som grunnlag og vilkår i de forskjellige stadier av språkutviklinga eller av en enkelt språkendringsprosess. T.d. dialektkontakt og språkkontakt kan være formidlere av nye kulturelement og føre inn i det kontaktede språk nye grammatiske element som gir uttrykk for det nye innholdet. Denne kontakten kan også virke som utløsende årsak til større analogidannelser som allerede er mulige i språkbygningen, og som da påvirker ei forenkling av språkbygningen. Varigheten og stabiliteten av kontakten er i høy grad vilkårsselement og vil bestemme graden av denne eventuelle forenklinga.

Språkkontakt er en meget komplisert prosess, og dens forløp og virkninger er meget omdiskuterte (jfr. t.d. Weinreich 1964 m/ytterligere henvisninger). Påvirkning kan skje på alle plan i språket (innhold, vokabular, fonologi, morfologi, syntaks, språkbruk), og den kan lede til såkalte blandingspråk. Påvirkning kan skje både gjennom talen og gjennom påvirkning fra skriftspråket på flere forskjellige måter. Resultata har vært meget forskjellige for de forskjellige språks vedkommende, alt avhengende av deres struktur, påvirkningsveger osv. Når det gjelder nordiske språk, har språkkontakten spilt størst rolle i innlåninga av ord og ordlagingsselement, men også når det gjelder visse syntaktiske trekk i eldre former for skriftspråk, særlig i oversettelseslitteraturen. I t.d. balkanske språk har språkkontakten spilt en meget viktig og stor rolle og gitt grunnlag for ei heil vitenskapsgrein, balkanistikk (jfr. t.d. Sandfeld 1930).

Derfor er et av de første krav ved en analyse å se språkendringene i deres kompleksitet.

Vilkåra for språkendringene kan befinne seg både utenfor

og innenfor strukturen. Samfunnsmessige vilkår kan være knytta både til den samfunnsmessige basis (t.d. spredt agrarbefolkning kontra konsentrert industri- og bybefolkning) og til overbygningen (t.d. skoleverket). De geografiske vilkår spiller stor rolle ved utbredelsen og vegene for utbredelsen av enkelte endringer. Dette gjaldt særlig eldre språkforhold.

De interstrukturelle vilkår går dels på motsigelsen mellom innhold og uttrykk, dvs. på kravet om at språkbygningen til enhver tid skal kunne gi uttrykk for innholdet, dels på forholdet mellom de forskjellige delene av språkbygningen. I fonologien vil taleorganenes fysiologiske begrensninger være et rammegivende vilkår for endringene. Det er disse interstrukturelle vilkår jeg vil drøfte nærmere i det følgende, men før jeg går over til dem, vil jeg oppholde meg en del ved endringenes allmenne forløp.

Alle endringer i språket er overganger fra en gammel til en ny språklig kvalitet. I denne prosessen av språkets totale endring vil hver enkelt endring kunne følges for seg, men den vil ha ei mening bare i forhold til andre endringer. Det totale bildet av språket framstår som et tverrsnitt gjennom språket, mens det totale bildet av språkendringer framstår som ei rekke suksessive system som er stadier av det diakrone forløpet. Et slikt synkront tverrsnitt inneholder alltid element fra både den gamle kvaliteten og den nye kvaliteten: "Le point d'origine et le point d'aboutissement d'un changement coexistent pendant un certain temps." (Jakobson 1963b:149)

Alle endringer i språket begynner som en innovasjon innenfor den gamle språkkvaliteten. Unntatt når det gjelder nye språklige kategorier, er disse innovasjoner bestemt av den gamle språkstrukturen. I den gamle språkstrukturen må det finnes element eller grupper av element og deres innbyrdes forhold som kan være utgangspunktet for innovasjonen. Ex nihilo nihil.

Sjølve utviklingsprosessen vil i begynnelsen framstå som en langsom opphopning av tilfelle hvor innovasjonen inntar plass der det ikke har vært noe fra før, eller der den gamle kvaliteten begynner å vike plass for innovasjonen. På et visst tidspunkt vil det være så pass mange tilfelle av innovasjonen at den vil konstituere seg sjølv som en ny kvalitet i språket, som faktisk bestemmende kvalitet i språket. Fra det øyeblikk av foretrenger den nye kvaliteten den gamle kvaliteten som nå forekommer bare som rester av den gamle kvaliteten. På slutten av prosessen er den nye kvaliteten den rådende synkrone kvaliteten. Men allerede i den nye kvaliteten vil det finnes spirer til en innovasjon og en ny framtidig kvalitet. Språket kjenner ikke revolusjoner, det finnes ikke sprang i språket, men bare evolutive endringer. Det finnes ikke sprang, men en opphopning av kvantitative endringer gir på et visst tidspunkt en ny kvalitet. Overgangen fra gammelnorsk som syntetisk språk til nynorsk som analytisk språk, er et godt eksempel på utviklingsprosessen.

I løpet av ei bestemt tid var en forholdsvis fri leddstilling og et relativt innvikla bøyningssystem den foreliggende synkrone kvaliteten i gammelnorsk. Systemet var stabilt. På et visst tidspunkt blir endingsapparatet forstyrret av forskjellige årsaker, og innenfor systemet begynner det å dannes element av stadig mer regelfast leddstilling. Systemet begynner å bli ustabilt, og i løpet av ei tid finnes det i systemet element av begge kvaliteter. På et enda seinere tidspunkt blir regelfast leddstilling den dominerende kvaliteten, og visse element i bøyningssystemet blir mer og mer unødvendige og forsvinner fra språket som kvalitet, men finnes igjen som spredte og tallrike rester. I nynorsk blir regelfast leddstilling den synkrone kvaliteten, mens bøyningssystemet blir innskrenket til færre områder og egentlig ikke er noe system

mer, men bare et sett av differensierende element som på mange vis er redundante. Systemet er igjen blitt stabilt. I perioden med intensiv kamp mellom den gamle og den nye kvaliteten, gikk den gamle kvaliteten under og den nye ble skapt. Denne perioden karakteriseres av stor ustabilitet og heterogent system.

Martinet (1967:138) utvikler en liknende tanke og bruker utviklinga av latin som eksempel. Eksempelen er diskutabelt, men det er utvilsomt noe sant i det han sier. Akkurat som i gammelnorsk, gjelder det her ei utvikling som forandrer heile språkbygningen. Martinet meiner at forenklinga av bøyningssystemet i latin og dermed overgangen til moderne romanske språk, var forårsaka av menneskenes kommunikative behov som tilsa at latinen skulle gjøres til et mer "capable" instrument for kommunikasjonen. Som forklaringsinstrument bruker han teorien om "least effort". Det er nettopp her tvilen melder seg. Var latinen utilstrekkelig for den mellommenneskelige kommunikasjon på det tidspunkt da endringene begynte eller i den nærmeste kortere eller lengre tida forut for endringene, slik at endringene måtte komme?

For dem som hadde latin som morsmål, var latinen ikke utilstrekkelig som kommunikasjonsmiddel og heller ikke vanskelig i bruk. Som kjent er jo ikke noe morsmål vanskelig i bruk. Hvis latinen da var til hinder for den mellommenneskelige kommunikasjon og til hinder for utviklinga av den menneskelige bevissthet, skulle en vente at den utviklet seg slik at den ble et mer tjenlig middel for innholdet. Det har imidlertid ikke hendt. Ingen vesentlig nye kategorier er kommet til, ingen vesentlig nye uttrykksmuligheter er kommet til i språkbygningen bortsett fra artiklene og utbrytningen. Tvert imot, ei rekke kategorier er forsvunnet. Vil det da være utvidelse eller minking av uttrykksmulighetene? Latinen er kanskje

blitt lettere å lære for utlendinger i form av moderne romanske språk, men de er ikke noe bedre middel, deres språkbygning er ikke noe bedre middel for kommunikasjonen enn latinene har vært. Norsk og islandsk er et godt eksempel på at forholdet ikke stemmer. I moderne serbokroatisk er aorist og imperfektum på vei ut av bruk, akkurat som visse kategorier i latin forsvant i tidas løp, men det gir seg ikke utslag på andre kategorier.

Jeg tror at Martinet forklarer latinens utvikling på dette vis fordi han overdriver den betydning som prinsippet om "least effort" har i språkutviklinga. Dette prinsippet kan være årsaka til at systemet blir forenkla som t.d. ved danninga av etterhengt artikkel, men etterhengt artikkel er også et resultat av semantisk og prosodisk identifikasjon i syntagmet. Prinsippet om "least effort" synes å være drivkrafta bak analogiske utjamninger, men det virker sjelden isolert fra andre tendenser og årsaker. Det samme kan en si om assimilasjon, metateser o.l. prosesser. Prinsippet om "least effort" spiller en stor rolle i forenklinga av systemet, men det kan aldri skape noe nytt i systemet. Hvor det ikke finnes et semantisk eller fonologisk grunnlag for dette, kan prinsippet ikke virke.

Men det er allikevel viktig å reise et allment spørsmål ved all språkutvikling: Foregår all utvikling i språket som utvikling fra en mer komplisert til en mer enkel språkbygning?

Problemet er kjent innenfor språkvitenskapen, og det er t.o.m. blitt drøfta som utvikling kontra forfall. Problemet består i hvordan en skal definere enkelhet i språkbygningen eller av språkbygningen. Er fast regulert ordstilling med ikke så lite kompliserte regler for ordas innbyrdes plassering og omflytting, og dermed relativt stor fare for misforståelse av budskapet, mindre komplisert enn ei mindre fast ordstilling

men mer innvikla bøyningssystem? Hvis det er tilfelle, hvorfor går ikke alle språks utvikling i retning av analytiske språk? En finner døme på stikk motsatt utvikling. Dessuten, hvis det ikke var så, hvilken type analytisk språk vil de da utvikle seg i retning av?

Språkstrukturelt og språkpsykologisk er det meget vanskelig å gi noe svar på disse spørsmål. For et barn er det det samme hva slags struktur et språk har, så lenge barnet lærer det som morsmål. Heller ikke reint strukturelt er det lett å definere enkelhet. Skal den defineres i forhold til den foregående strukturen, strukturen i de nærskyldte språk, eller i de ikke-nærskyldte språk, eller i forhold til en abstrakt modell?

Bare nitide språktypologiske granskinger kan gi noe mer entydige svar på disse spørsmål. En vil sikkert kunne påvise visse felles trekk i utviklinga av typologisk like språk. Disse trekk vil en sannsynligvis finne først innenfor følgende vilkårstrekant:

1. All utvikling og alle endringer må foregå slik at den nye språklige kvaliteten framstår for språkbrukeren som en nødvendighet, sjølv om typen av språkbygningen er vilkårlig i forhold til innholdet;

2. Alle språks utvikling, dvs. alle endringer må gå ut fra den foreliggende strukturen;

3. Alle språks utvikling må foregå slik at det blir opprettholdt ei viss form for redundans.

Jeg har tidligere drøfta vilkårlighet og nødvendighet i forholdet mellom innhold og uttrykk. Dette forholdet har to konsekvenser til for språkendringene: deres forløp langs en tidsakse og deres spredning i språksamfunnet.

Generative grammatikere har sterkt kritisert den taksonomiske språkrelatenskapen for dens syn på språkendringer. Deres

kritikk har imidlertid vært prega av en utstrakt bruk av hypotetiske tilfelle og liten bruk av empirisk og særlig sammenliknende materiale. Weinreich o.a. (1968) har retta en del kritikk mot en del feilaktige oppfatninger som TG-grammatikere har når det gjelder den diakrone lingvistikken. Det er et punkt i deres kritikk som jeg har lyst til å utdype her, og det gjelder individualiseringa av forholdet foreldre-til-barn i språkoverføringa og bruken av dette forholdet som modell for språkendringer.¹⁾

Feilen TG-grammatikerne gjør, bunner i deres manglende perspektiv på språk som samfunnsprodukt. Dette blir særlig tydelig hos King (1969:kap. 5.1) når han behandler språkendringenes gradvise eller sprangvise karakter.

Den individuelle språkkompetansen er alltid bare en del av den kollektive språkkompetansen, akkurat som den individuelle taleakten er mulig fordi det eksisterer et overindividuell system. De enkelte endringene begynner slik King påpeker, som sprangvise endringer i et enkelt menneskes kompetanse. Saussure gjør et liknende skille når han henfører initiale endringer til talen:

"... alt som är diakront i språket är det bara genom talet. I talet ligger fröet till alla förändringar; varje förändring startas först av ett litet antal individer innan den kommer i allmänt bruk." (Saussure 1970:127)

Denne initiale fasen av ei endring er imidlertid ikke identisk med heile endringa. Hos ett og samme individ kan både

1) Det har skjedd ei stor utvikling innenfor TG-grammatikken etter at dette er blitt skrevet. Derfor tar jeg forbehold om eventuell forelda kritikk. Kritikken her går på de nevnte bøkene. Jeg har dessverre ikke hatt mulighet til å følge med i denne utviklinga i stor nok grad, og enda mindre til å innarbeide disse nye resultatata i oppgava.

den gamle og den nye forma eksistere og bli brukt parallelt i lengre tid. I et språksamfunn vil det alltid være tilfelle. Ei endring i språket er ei endring først når den kollektive kompetansen er blitt endra. Dette foregår gjennom spredningen av endringa, men sjølv spredningen kan ikke løsrives fra endringa slik King gjør. Spredningen er den prosessen i hvilken endringa blir tilegna og opptatt i den kollektive kompetansen. Utgivere av Saussures "Kurs i allmän lingvistik" framsetter en slik tanke:

"... en ny form börjar alltid med en serie individuella fenomen (...) Så länge som något tillhör talet är det bara ett speciellt och tillfälligt sätt att utnyttja systemet på. Först när en ofta upprepad nybildning fästnar i minnet och kommer in i systemet påverkas den jämvikten mellan värdena och språket förändras då ipso facto spontant." (Saussure 1970:177, utgivernes fotnote)

Språket er et samfunnsprodukt og endringer er framfor alt kollektive foreteelser. Så lenge ei endring foregår, vil medlemmer av et språksamfunn "overføre" hverandres koder til sine egne i kommunikasjonsprosessen (jfr. Jakobson 1963b:149). Muligheten til å foreta ei slik overføring fra den ene koden til den andre, dvs. fra en individualkompetanse til en annen individualkompetanse, avhenger av om disse individualkodene befinner seg innenfor ramma av felleskoden i dette språksamfunnet, dvs. innenfor ramma av kollektivkompetansen.

Derfor er det feilaktig å hevde, slik enkelte TG-grammatikere gjør, at ei endring er gjennomført i løpet av en generasjon. I alle språksamfunn finnes det til alle tider ei viss form for avvik mellom barns og voksnes utføring og kompetanse. Om disse avvik er språkendringer eller om de bare er en fase i språkendringene, avhenger av flere faktorer. Jeg skal ta opp to av dem.¹⁾

1) Barn spiller en meget stor rolle i språkutviklinga og endringsprosessene. Problemet har fått belyst mest dels utviklingspsykologiske og språkpedagogiske side (jfr. t.d. Rasmussen 1971),

Den første er befolkningsstrukturen og samfunnsstrukturen. Språkinnlæring og endringsoverføring (spredning) avhenger i stor grad av befolkningstettheten, den lokale samfunnsstrukturen og samfunnsstrukturen ellers. Tynt befolka agrar-samfunn med hovedsakelig sjølvbergingsproduksjon og et moderne industrisamfunn med storbybefolkning, gir utvilsomt meget forskjellige vilkår til disse to prosessene. Det trettende hundreåret og dagens samfunn gir også forskjellige vilkår for de samme prosesser. Innlæring av språk er dessuten ikke bare innlæring av en bestemt type atferd, men i høgste grad danning av bevissthet. Det er særlig på det viset at prosessen blir bestemt av sin sosiale kontekst.

Den andre viktige faktoren er endringenes karakter. Jo større deler av strukturen som er i ferd med å endres, desto lengre tid vil det ta. Skillet (avviket) mellom generasjonene kan aldri bli større under normale forhold enn at kodeoverføringa kan foregå. Dette vil si at på hvert nytt steg av endringsprosessen må det vilkårlige forholdet mellom innhold og uttrykk framtre for språkbrukeren som et nødvendig forhold. Bli endringene større enn ramma av den kollektive kompetansen, vil ikke overføringa av kodene foregå mindre eller mer ubevisst, men tvertimot meget bevisst og i visse tilfelle gå over til oversetting. De to systema som tilhører henholdsvis hovedsakelig gamle og hovedsakelig unge, vil da ikke framstå som suksessive system innenfor en og samme kollektivkompetanse, men som to forskjellige system. Tregheten i systemet, som Martinet

(forts.) mens dets snevrere lingvistiske side er blitt ofra mindre forskning. Et moderne og etter mi meining meget viktig forsøk er gjort i Shankara Bath 1970. Eldre språkforskere har vært opptatt av problemet i større grad enn moderne (jfr. Jespersen 1964), men TG-grammatikere har tatt opp problemet nokså grundig.

forklarer ved hjelp av "least effort", er ikke utslag av dette prinsippet, men av kravet om suksessivitet i systema.

Derfor vil endringene heller ikke være en entydig og enkel foreteelse som kan forklares som "endringer av de regler som overfører dypstruktur til overflatestruktur og den fonologiske leksikonpresentasjon til en fonetisk realisasjon" (Hovdhaugen 1971:178), slik de fleste TG-grammatikere synes å mene. King (1969:kap. 3.3.) behandler grundig regelendringene og formulerer fire primære typer av regelendringer: 1) Tillegg av regler, 2) bortfall av regler, 3) omordning av regler og 4) forenkling av regler. Disse endringene er endringer av grammatikken: "Generative grammar maintains that it is not sounds or phones that change but grammar - a speaker's competence (Postal 1968:270-307)." (King 1969:113)¹⁾

Teorien om at det er grammatikker og ikke lyder som endrer seg, er blitt lansert først av Postal i ei mer detaljert form. Jeg er i all hovedsak enig i teorien, men jeg mener at det er viktig å skille mellom lydendringer med grammatisk relevans, og lydendringer uten relevans for grammatikken. (Det er få, om i det hele tatt noen grammatiske endringer som ikke har relevans for lydendringer eller det fonologiske system.) Jeg skal ta et eksempel.

Overgangen av typen -gastiR > gestr er ei typisk grammatisk endring som angår heile systemet, men så langt vi veit, erstatte den bare det foreliggende bøyningssystem med et nytt. Overgangen av typen gestr > gest berører også heile grammatikken, men på et annet vis. Denne overgangen er en del av om-

¹⁾ I løpet av den siste tida har mange TG-grammatikere tatt for seg historisk språkvitenskap, særlig historisk fonologi. En del gode bidrag finnes i Stockwell et al. 1972. Særlig vil jeg peke på "Another Look at Drift" av Robert Lakoff.

legginga av heile systemet, heile strukturen fra syntetisk til analytisk. Den er langt mer omfattende enn den forrige. Begge er altså primært grammatiske, henholdsvis primært morfologisk og primært syntaktisk, hvis det overhode er mulig å skille slik.

Overgangen gestr > gestur i islandsk og gest > /jest/ i norsk, er derimot primært fonologiske. Den første har også en viss relevans for bøyningssystemet, men meget liten. Det som imidlertid kjennetegner begge, er de endringer som de innebærer for de enkelte fonemers frekvens. Fonemet /u/ får ikke bare økt frekvens, men også funksjonell belastning ved å inngå i et viktig betydningsdifferensierende morfem. Overgangen /g/ > /j/ forandrer imidlertid bare fordelinga av fonemene /g/ og /j/ i initial stilling. At fonemet /g/ dermed får minka frekvens, kan først i annen omgang gi seg utslag i andre endringer. Problemet er mer komplisert enn som så, og det er ikke nok med bare å se på frekvens og funksjonell belastning av det enkelte fonem. Morfemets funksjonelle belastning, fonemenes omgivelser, deres relative funksjonelle belastning osv. må også tas med i reknestykket. (Jfr. også Jakobson 1971d:111-114.)

Ved analysen av hvilken som helst endring må en derfor ta hensyn til alle element som har eller kan ha deltatt i dens utforming, men en må ikke fortape seg i ei mekanisk sidestilling av samtlige. Det gjelder å finne kjernen i endringa, gripe det vesentlige og skille det fra det uvesentlige og sekundære.

Den andre feilen TG-grammatikere gjør, er at de ser bort fra "empirical evidence" i altfor mange tilfelle (jfr. Weinreich o.a. 1968:148). Derfor kan de gjerne operere med slike utsagn som følgende: "Vi vil ofte både i syntaks og fonologi få regler og strukturer som strider mot vår historiske viten.

Dette betyr at vår historiske kunnskap om et gitt språk kan gi oss ideer til mulige løsninger og forenklinger, når vi skal formulere de grammatiske regler for språket. Men alle disse reglene må kunne begrunnes uavhengig av vår historiske viten." (Hovdhaugen 1971:180)

Reglene og lovene for språkutviklinga og språkendringene er ikke regler og lover uten unntak, de er heller ingen naturlover, men de er dog regler og lover. De er regler og lover som vi har fått mulighet til å formulere nettopp takket være vår historiske kunnskap. Å se bort fra det som virkelig har hendt i språket bare for å kunne formulere noen regler uavhengig av hva virkeligheten måtte være, er ikke bare "a step backward", men feil i høgste grad. Språket utledes ikke fra reglene, men reglene fra språket, og stemmer ikke reglene så bør de endres, ikke språket. Hva kan en i det heile tatt bruke som begrunnelse for reglene, om ikke det en veit om språket?

En god del av denne innstillinga bunner i TG-grammatikernes ofte manglende språkhistoriske kunnskaper (jfr. svar fra Venås 1973 på King 1971). Det kan av og til gi seg utslag i direkte overseing av empirisk materiale som t.d. i King 1967.

King kritiserer her bl.a. Benediktssons (1959) anvendelse av Martinets teori om funksjonell belastning på endringer i det gammelislandske vokalsystemet, særlig når det gjelder sammenfall av fonemer. Kritikken er til dels berettiga, men King overser en del empiriske begrensninger ved Martinets teori, som på ingen måte minker verdien av den, sjølv om de innskrenker dens bruksområde. Heller ikke Martinet har forfekt dens allmenngyldighet. (King påpeker dette, men han tar ikke konsekvensene av det.)

Innenfor vokalsystemet uansett dets konkrete utforming i særskilte språk, gjelder visse regler for forholdet mellom de

- 34 -

forskjellige vokalene og for deres "vandring" innenfor systemet. Enkelte av disse reglene (som etter mitt skjønn for en stor del har si årsak i taleorganenes form, noe også Martinet synes å meine), kan formuleres på følgende vis:

1) Mellomhøge og særlig høge fremre vokaler beveger seg som regel ikke bakover.

2) Fremre runda vokaler mister som regel heller faktoren runda enn faktoren fremre (jfr. King 1967:838).

3) Fremre urunda vokaler blir langt oftere runda enn tilsvarende bakre.

4) Bakre-vokaler beveger seg gjerne framover.

5) Høge fremre vokaler blir senka/åpna sjelden lavere enn til midtre.

6) Midtre vokaler (mellomhøge og mellomlave) vokaler beveger seg hovedsakelig oppover og nedover.

7) Lave vokaler beveger seg hovedsakelig framover og bakover.

8) Det er nokså nær sammenheng mellom de lave vokalers bevegelse framover-bakover og midtre vokalers bevegelse oppover-nedover.

9) Vokalsystemet tenderer alltid mot maksimal symmetri, men pendler mellom symmetri og asymmetri. (Jfr. Martinet 1955: 94-98; Martinet 1964:167-171 der han knytter problemet til "language economy" og Benveniste 1966:9.)

10) Vokaler som skiller seg ved bare én distinktiv faktor, faller lettere sammen enn vokaler som skiller seg ved flere distinktive faktorer (jfr. King 1967:837). Dette henger sammen med at endringer i det fonologiske system foregår som oppheving eller innføring av dialektiske par av relevante distinktive faktorer, hvor vanligvis bare ett par blir berørt ad gangen.

Innenfor ramma av disse empiriske reglene vil Martinets

teori kunne brukes til å forklare de fleste av sammenfalls-tilfella. King oppsummerer Martinets teori altfor snevert. Når han begir seg ut på å tolke konsekvensene av Martinets teori, så er det ikke nok bare å tilføye frekvenshypotesen til hypotesene om det svake punkt og den minste motstand. Frekvensen av et fonems forekomst i språkstrukturen kan ikke løsrives fra frekvensen av dets omgivelser og i enda mindre grad fra frekvensen av de bøyningsmorfem det måtte inngå i. Heller ikke er det mulig å løsrive de forskjellige frekvenshypotesene fra de andre mulige forklaringsgrunnlag for de enkelte endringene. Sammenfall av fonem i roten vil aldri være en heilt identisk foreteelse med sammenfallet av fonem i bøyningsendingene, hvis de måtte forekomme. Frekvensen av betydningsskillende fonem i minimale par er ikke kvalitativt den samme som frekvensen i orda overhodet osv. Frekvensen kan til syvende og sist ikke løsrives fra resten av det grammatiske system.¹⁾

Det er nettopp den tredje inkonsekvensen TG-grammatikerne gjør, på tross av at de hevder grammatikken som gjenstand for endringene og ikke lydene i seg sjølv. Å si at det er overføringsreglene som endrer seg, er egentlig ikke et skritt lengre enn det taksonomiske grammatikere har sagt i forsøket på å beskrive språkendringene. I stedet for å peke på resultater av endringene, peker de på reglene som overfører dypstrukturen til overflatestrukturen. Det er viktig å påpeke det, men knuten blir ikke løst på denne måten. Det virkelige steget framover blir tatt først når en på det konkrete materialet viser de forskjellige endringers innbyrdes forhold, dvs. de forskjellige overføringsreglers innbyrdes forhold i prosessen av deres forandring:

1) Jfr. ellers Benediktssons svar til King (Benediktsson 1970).

30

"Language changes get their meaning only if one considers the whole of the development of which they are parts; the same change has an absolutely different significance depending on the process which it manifests, and it is never legitimate to try to explain a detail outside of a consideration of the general system of the language in which it appears." (Meillet 1906:11, her etter Weinreich o.a. 1968:140)

Dette innebærer at sjølv ikke spontane endringer har et tilfeldig forløp. Det vil si at regelmessigheten i endringene er langt større enn det ser ut hos t.d. Borgstrøm 1963:kap.

IX. Jfr. ellers Tezisy, 1929:l.b og d.

Skal en overhodet forstå endringene og ikke bare beskrive deres resultat eller tilfeldigesynkrone tverrsnitt, må en se dem i deres "diakrone solidaritet" for å parafasere Saussure (sjølv om han sjølv har vært langt fra å se dem på det viset). Det som er en helhet i seg sjølv, er bare en del i en større helhet, det som er en kvalitativ overgang i seg sjølv, er bare en kvantitativ overgang i en større prosess. Dette innebærer ikke bare et komplisert hierarki, men også et system av kryssende gjensidige påvirkninger og årsak-virkning forhold. Det er med andre ord ikke nok bare å klassifisere endringene etter hovedtypene, slik de amerikanske deskriptive lingvister gjør (jfr. Hockett 1958 og Bloomfield 1962), men også sette dem i sammenheng med hverandre i tråd med de prinsippa som Jakobson tar til orde for i "Les études typologique et leur contribution à la linguistique historique comparée" (Jakobson 1963a).

Martinet (1955) stiller opp en del element en bør ta hensyn til ved forklaringa av årsakene til språkendringene.

King (1967:834) oppsummerer dem slik:

"According to Martinet, then, the causes of sound change are to be found in the interplay and interrelationships among a number of different factors: structure, or the relations between units in a linguistic system; function, or man's need to communicate with others; inertia, or the tendency toward least effort; and the natural limitations of the speech organs."

Jeg har tidligere vært inne på prinsippet om minste anstrengelse og taleorganenes begrensning. Her vil jeg ta opp de to andre punkta: "structure" og "function", men nå betrakte dem fra en annen synsvinkel, nemlig som vilkår for språkendringer.

Nødvendigheten av å opprettholde kommunikasjonen bestemmer endringenes omfang i løpet av ei gitt tid. Martinet har drøfta dette problemet inngående, men han har etter mi mening lagt altfor stor vekt på lydendringer på bekostning av andre endringer. Det han sier om lydendringer gjelder alle endringer i språket:

"The basic assumption of functionalists (...) is that sound changes do not proceed irrespective of communicative needs, and that one of the factors which may determine their direction and even their appearance is the basic necessity of securing mutual understanding through the preservation of useful phonemic oppositions." Martinet 1952:5)

De reglene som regulerer endringenes forløp blir da direkte avhengige av kravet om forståelse av budskapet som blir formidla gjennom kommunikasjonsprosessen:

"... the fate of speech sounds is not regulated by mysterious laws working blindly, irrespective of how their application will affect mutual understanding." (Martinet 1953:11)

Endringenes forløp er bestemt av mange andre utenomstrukturelle faktorer som t.d. samfunnsstruktur og geografi. Det er derfor viktig i dette mylderet av faktorer å skille dem fra hverandre i deres innbyrdes ordning. Kommunikasjonskravet er et rammevilkår, som bare setter en negativ begrensning: Det som vil hindre kommunikasjonen, er umulig. Samfunnsstruktur og geografi vil virke hovedsakelig som ytre faktorer, men de vil kunne virke også som indre faktorer ved å påvirke innholdssida i språket, særlig da samfunnsstrukturen. Det som imidlertid vil bestemme endringenes konkrete utforming innenfor uttrykkssida, innenfor språkbygningen, vil være det som Martinet kaller "structure".

Typen av språkbygning avgjør alt i begynnelsen av en pro-

sess denne prosessens forløp i dens generelle linjer. Språkbygningstypen avgjør også om ei endring overhodet er mulig i et språk. Vachek er inne på samspillet mellom eksterne og interne faktorer i utviklinga av engelsk språk sammenlikna med utviklinga av tsjekkisk. Han tar utgangspunkt i følgende definisjon:

"It appears that apart from the external factors (...) one should take into consideration also an internal factor, viz. the readiness of the system of language to accept the influence of the external factors and to conform to it." (Vachek 1962:437)

Etter gjennomgåinga av noen prosesser som har skjedd i engelsk, men ikke i tsjekkisk, blir han stående ved følgende definisjon:

"... a language system (and particularly its phonic level) does not submit to such external influence as would be incompatible with its structural needs and wants." (op.cit. 448)

Jeg er meget skeptisk overfor det å bruke begrepa "needs and wants" i samband med strukturen, men heller i samband med menneskenes kommunikasjonsbehov. I samband med struktur bør en heller tale om strukturell affinitet, dvs. at den gitte språkstrukturen er av en slik art at et nytt element kan føye seg inn i strukturen uten at den må omstruktureres. Det er først ved språkkontakt at større deler av strukturen i et gitt språk kan bli omstrukturert, men en kan t.d. i balkanske språk se at "balkanske" element ikke strider mot strukturen i disse språk i sin helhet. (Jfr. også Sommerfelt 1960)

Jeg vil ta noen allmenne døme på denne prosessen. Det er meget vanlig med innlåning av avledningssuffikser og -prefikser språk imellom. Om et slikt avledningselement overhodet skal bli innlånt i et språk, avhenger av om dette språk opererer med slike element. Om språket ikke har slike element fra før, vil innlåning av et element innebære innføring av en heilt ny språkbygning, og det vil ikke skje hvis det ikke vil føre

til en avgjort forbedring av uttryksmulighetene, dvs. til ei utvikling av språket. Hvis språket derimot opererer med slike element, vil valget ofte stå mellom flere muligheter. Hvilket av t.d. to avledningssuffikser vil bli innlånt, avgjøres av i hvilken grad de passer inn i språkets uttryks- og innholdsside. Dvs. at et suffiks' uttrykksverdi, differensieringsgrad i forhold til allerede eksisterende suffikser, om det foretrekker et gammelt suffiks eller innskrenker dets område, dets formelle likhet med den innlånende strukturen, dets produktive verdi osv., vil avgjøre om det skal innlænes framfor et annet suffiks. Nordiske språk gir gode muligheter for å studere slike innlåningsprosesser fra strukturelt nærskyldte språk (jfr. Wessén 1958, kap. III og IV og Hødnebø 1971:40f), men det er først ved så omfattende påvirkning som i balkanske språk at en kan studere prosessens strukturelle side fordi det dreier seg om ikke nærskyldte språk. Ved pidgin og creolske språk blir situasjonen annerleis ettersom det dreier seg om sammenblanding av to strukturer til én. Det strukturelt interessante er å finne ut hvilke strukturelement fra de to utgangsspråk er blitt innlemma i den nye strukturen.

Jeg skal ta et døme til. Vokalharmoni oppstår ikke i språk uten endingsapparat, og i de syntetiske språk hvor vokalharmonien finnes, som t.d. tyrkisk og finsk, er bøyingsapparatet meget regelmessig. Et uregelmessig og fonemisk sterkt variert endingsapparat og vokalharmoni står i motsetning til hverandre ved at vokalharmoni tenderer mot uniformering av endingsapparatet ut fra mer fonetiske enn semantiske kriterier. Det er vokalenes fonetiske (artikulatoriske) kvalitet som blir avgjørende for vokalharmonien, ikke fonemenes distinktive funksjon. Endingsapparatet er derimot regulert ut fra fonemenes distinktive funksjon i et betydningssifferensierende og betydningsspesifiserende system. Dette hindrer innlånning av

vokalharmoni.

Derfor er det meget viktig å se på den gitte språklige størrelsens plass og funksjon innenfor språkbygningen. Plass og funksjon vil i meget høy grad bestemme denne størrelsens utvikling i løpet av endringsprosessen:

"We know that an [s], when placed IN A GIVEN CONTEXT in the utterance, may develop in a certain way. We have to determine what we can expect from /s/ when placed in the frame of A GIVEN PATTERN." (Martinet 1952:2)

Alle endringer i et gitt språk vil innenfor ramma av språkbygningen gjennomgå ett av tre mulige forløp: fullført endring, endring som har stoppa på et eller annet stadium av utviklinga og innovasjoner som har utvikla seg til et eller annet stadium og så blitt trengt tilbake med eller uten spor etter seg.

Det Jespersen sier om nødvendigheten av å se årsakene til fonetiske endringer i sammenheng med resten av språket (han skiller ikke skarpt nok mellom innhold og uttrykk), gjelder i like stor grad for hele språkbygningen og for alle endringer:

"... phonetic changes, to be fully understood, should not be isolated from other changes, for in actual linguistic life we witness a constant interplay of sound and sence. (...) Sounds should never be isolated from the words in which they occur, nor words from sentences. No hard-and-fast boundary can be drawn between phonetic and non-phonetic changes." (Jespersen 1964:298)

Sapir (1949:183f) kritiserer sterkt atskillelsen av fonetiske endringer fra resten av grammatikken:

"Every linguist knows that phonetic change is frequently followed by morphological rearrangements, but he is apt to assume that morphology exercises little or no influence on the course of phonetic history. I am inclined to believe that our present tendency to isolate phonetics and grammar as mutually irrelevant linguistic provinces is unfortunate. There are likely to be fundamental relations between them and their respective histories that we do not yet fully grasp."

Her kan jeg gjerne slutte ringen tilbake til utgangspunktet, nemlig den viktighet som bør tillegges det kommunikative, semantiske aspektet i forklaringa av språkendringene:

"Sound and meaning - both these fields have to be thoroughly

incorporated into the science of language: speech sounds must be consistently analyzed with reference to the meaning, and meaning, in its turn, must be analyzed with reference to the sound form." (Jakobson 1971d: 104)

Sett i slikt perspektiv vil fonologien alltid måtte ses i samband med grammatikken, for det er først i ordet og setningen at de fonologiske enhetene får sin semantiske dimensjon. Fonologien vil som oftest være underordna de "høgere" plan: morfologien og syntaksen, men det vil være feilaktig å fastlåse et slikt hierarki slik TG-grammatikere gjør (jfr. Hovdhaugen 1971:154). I visse tilfelle kan fonologien være overordna, og i visse tilfelle vil det være umulig å avgjøre hvilket hierarkisk forhold som gjelder mellom delene av et solidarisk system, hvor alle forhold er regulert av innbyrdes forutsetning og avhengighet.

Jeg skal prøve å belyse dette forholds diakrone perspektiv gjennom et døme. Av forskjellige årsaker, som jeg ikke skal gå inn på, oppstår det innovasjoner i retning av forfall av bøyningssystemet i gammelnorsk. Ved den forholdsvis frie leddstilling som utmerka gammelnorsk som syntetisk språk, ville et forfall av bøyningssystemet medført svikt i kommunikasjonen. For å hindre ei slik utvikling kunne menneskene (språkbrukerne) velge en av to veger; enten opprettholde endingsapparatet eller innføre fastregulert leddstilling. (Andre løsninger er lite sannsynlige innenfor den typen av språkbygning som gammelnorsk hadde.) Uansett årsaka til at det siste skjedde, fantes det i språket to kvaliteter. Den gamle kvaliteten utmerka seg ved endingsfonemenes klare og betydningsskillende funksjon innenfor bøyningsmorfema. Dette krevde også deres innbyrdes klare avgrensning. Den nye kvaliteten hadde leddstilling som betydningsskillende element. På et visst trinn av utviklinga av innovasjonen stod de to kvalitetene i likevekt, men fra det øyeblikk av da den nye kvaliteten ble den overveiende

kvaliteten, mista endingsapparatet sin semantiske betydning i språket. Fra da av styrte dette og loda forfallet av endingsapparatet. Endingsvokalenes fordeling i denne funksjonelt meget belasta stillinga, ble semantisk sett irrelevant fordi sjølve endingsapparatet ble irrelevant for forståelsen. Føne-
menes distinktive faktorer (de relevante) ble rett og slett funksjonelt oppheva i denne bestemte stillinga i ordet og setninga. (Jfr. ellers Knudsen 1967, Innledning)

Jakobson (1971d:108f) sier følgende om språk med vokalharmonii:

"In languages with vowel harmony certain of the vocalic distinctive features are inherent only in the roots. (...) In dealing with phonemes of such languages we must take into consideration that only in roots are the distinctive features in question autonomous, while in the suffixes they are mere positional variants serving to cement the word. In short, an attempt to confine oneself to a simple inventory of the distinctive features and of their simultaneous and successive configurations without any grammatical specification of their use would be an artificial projection of different layers upon one plane.

If different phonemic elements are differently selected and used in different grammatical categories, this fact is pertinent for the comprehension of the phonemic elements of a language in their hierarchic interrelations and cannot be disregarded in a careful study of the phonemic structure."

Jakobson behandler en del slike problem i den nevnte artikelen. Sjølv om han,holder seg bare til ordplanet, har hans konklusjoner langt større nedslagsfelt og gyldighet:

"... both synchronic and diachronic study show an intimate link of solidarity and interdependence between the two autonomous structures - the phonemic and the grammatical. The recent progress of phonemic studies on the one hand, and of semantic research in grammatical concepts on the other, brings us close to the INTERSECTION of these two fields, to the problem of grammatical form." (Jakobson 1971d:114)

Den diakrone granskinga vil derfor nødvendigvis behandle nettopp spørsmålet om den grammatiske form, dvs. hvordan den aktuelle språkbygning uttrykker innholdet. De enkelte elementenes utvikling innanfor språkbygningen må ses i sammenheng med de to før nevnte faktorene, posisjon og funksjon, og som tredje faktor deres innbyrdes forhold. Utviklinga av et enkelt

fonem vil ikke nødvendigvis være identisk i alle posisjoner, den vil tvertimot mest sannsynlig være forskjellig. Ett og samme fonem i roten og i endinga vil kunne gjennomgå forskjellig utvikling, for det har forskjellig funksjon i de konkrete omgivelsene sjølv om funksjonen i begge tilfelle er knytta til betydningsdifferensiering. Rota er semantisk belasta på en annen måte enn endinga, og ved bedømmelsen av endringane i endingsfonemet må en ta heile endinga med i reknestykket. En bør også være oppmerksom på at verken enkeltfonemenes eller fonemgruppernes fordeling i ordet er likegyldig:

"If our inquiry is concerned with the phonemes of a given language and we attempt to draw up the net of their actual combinations, we must inevitably take into account the grammatical entities: the combinations of phonemes are different at the beginning, within, and at the end of a word.

(...)

What has been said of the combinations is more or less applicable also to single phonemes and, lastly, even to distinctive features. The phonemes and their components are not distributed indifferently throughout the extent of a word (or of a smaller unit). Besides the word-differentiating function they can assume another, supplementary role, that of BORDER MARKS. The presence of a certain phonem (or of a certain distinctive feature) at a certain place in a speech segment may signal a boundary between words (or smaller formal units) or, on the contrary, the absence of a boundary." (Jakobson 1971:106f)

I denne artikkelen og i en annen artikkel (Jakobson 1971c) har Jakobson gitt ei rekke døme på dette forhold. Han nevner bl.a. fonemdeltakinga i fleksjonssuffiksene: Av 23 konsonanter i tsjekkisk blir bare 8 brukt i fleksjonssuffiksene; av 24 konsonanter i russisk blir bare 4 brukt og de er distinktivt skarpt atskilte; en dental og en plosiv og deres kombinasjon utgjør de produktive engelske fleksjonssuffikser.

Funksjonen av de enkelte fonema i det fonologiske system i et gitt språk er forskjellig og dermed blir deres funksjonelle belastning ikke resultat av bare enkel frekvens, men av alle de tidligere nevnte faktorer. Dette innebærer at en må prøve å skjelve mellom den reinte artikulatoriske sida i språket og

den grammatikkformelle og semantiske konsekvensen av denne. Åpning og lågning er artikulatorisk sett en og samme prosess, men om de skal resultere i en ny allofon med minke frekvens for den som var utgangspunktet eller om de skal resultere i et nytt fonem, avhenger ikke av det artikulatoriske, men av det semantiske. Dette gjelder i enda større grad når en slik prosess fører til sammenfall av fonemer.

For å sammenfatte: Språket er en totalitet og alt det som skjer i språket bør ses på i dets totalitet. Om en skal sette opp et program slik Weinreich o.a. (1968, kap. 3.5.) gjør, eller om en skal gå andre veger, er ikke det avgjørende. Programmatisk erklæring fører ikke nødvendigvis til riktig resultat. Heller ikke er det nokså skjematisk bildet jeg har gitt i kapitlene 4 og 5, nok som teoretisk grunnlag for arbeid med de synkrone og i særdeleshet diakrone aspekter ved språket; det vil bare være en rettesnor for de neste kapitlene.

LITTERATURLISTE

1. Benediktsson, Hreinn. 1969. Aspects of Historical Phonology. I "The Nordic Languages and Modern Linguistics". Proceedings of the International Conference of Nordic and General Linguistics. University of Island, Reykjavik, July 6-11, 1969. Edited by Hreinn Benediktsson. Reykjavik 1970, s. 87-142.
2. Benveniste, Émile. 1966. Problèmes de linguistique générale. Paris.
3. Bloomfield, Leonard. 1962. Language. Copyright 1933. London.
4. Borgstrøm, Carl Hj. 1963. Innføring i sprogvidenskap, Oslo.
5. Coseriu, Eugenio. 1972. Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht. Tübingen, 1969-72. T.1. Von der Antike bis Leibniz. 1969. T.2. Von Leibniz bis Rousseau. 1972.
6. Cornforth, Maurice. 1971. Marxism and the Linguistic Philosophy. London.
7. Diderichsen, Agnete. 1971. Tænkning, sprog og handling. Et udvalg af psykologiske tekster fra Sovjetunionen og Polen ved ---. København.
8. Engels, F. 1890. to J. Bloch. London, September 21-22, 1890. I Marx, Karl and Frederik Engels: Selected Works in two Volumes. Moscow. 1955.
9. Fishman, Joshua A. 1972. The Sociology of Language. An interdisciplinary social science approach to Language in Society. Howley.
10. Frey, Gerhard. 1965. Sprache. Ausdruck des Bewusstseins. Stuttgart.
11. Gamkrelidze, Thomas V. 1974. The Problem of 'L'arbitraire du signe'. Language 50.1, s. 102-110.

12. Hockett, Ch.F. 1958. A Course in Modern Linguistics. New York.
13. Hovdhaugen, Even. 1971. Transformasjonell generativ grammatikk. 2. utgave. Oslo.
14. Hødnebo, Finn. 1971. Nedertyske (platt-tyske) lånnord i norsk. I Dahl, Willy, Dag Gundersen, Finn Hødnebo. En bok om ord. Oslo. s.37-41.
15. Jakobson, Roman. 1963. Essais de linguistique générale. Paris.
16. Jakobson, Roman. 1963a. Les études typologique et leur contribution à la linguistique comparée. I Jakobson 1963., s. 68-77.
17. Jakobson, Roman. 1963b. Phonologie et phonétique. En collaboration avec Morris Halle. I Jakobson 1963, s. 103-149.
18. Jakobson, Roman. 1971. Selected Writings, II. Word and Language. The Hague.
19. Jakobson, Roman. 1971a. Linguistics and Communication Theory. I Jakobson 1971, s. 570-579.
20. Jakobson, Roman. 1971b. Linguistics in Relations to other Sciences. I Jakobson 1971, s. 655-696.
21. Jakobson, Roman. 1971c. Quest for the Essence of Language. I Jakobson 1971, s. 345-359.
22. Jakobson, Roman. 1971d. The Phonemic and Grammatical Aspects of Language in their Interrelations. I Jakobson 1971, s. 103-114.
23. Jakobson, Roman. 1971e. Results of a Joint Conference of Anthropologists and Linguists. I Jakobson 1971, s. 554-567.
24. Jespersen, Otto. 1964. Language. Its Nature, Development and Origin. First printed in January 1922. London.
25. Kemp, Peter. 1972. Sprogets dimensioner. København.
26. King, Robert D. 1967. Functional Load and Sound Change. Language 43.4, s. 831-852.

27. King, Robert D. 1969. Historical Linguistics and Generative Grammar. Inglewood Cliff, New Jersey.
28. King, Robert D. 1971. Syncope and Old Icelandic i-Umlaut. ANF 86, s. 1-18.
29. Knudsen, Trygve. 1967. Kasuslære. Bind 1. Oslo.
30. Lehmann, W.P., Yakov Malkiel. 1968. (ed.) Directions for Historical Linguistics. A Symposium. Edited by ---. Austin.
31. Lehmann, W.P. 1968. Saussure's Dichotomy between Descriptive and Historical Linguistics. I Lehman & Malkiel 1968, s. 3-20.
32. Lenneberg, Eric. 1967. Biological Foundations of Language. New York.
33. Lomax, Alan. 1973. Cross cultural Factors in Phonological Change. I Language in Society 2, s. 161-175.
34. Malinowski, Bronislaw. 1947. The Problem of Meaning in Primitive Languages. I Ogden, C.K. and J.A. Richards: The Meaning of Meaning. With Supplementary Essays by B. Malinowski and F.G. Crookshank. New York, s. 296-336.
35. Malkiel, Yakov. 1968. The Inflectional Paradigm as an Occasional Determinent of Sound Change. I Lehmann & Malkiel 1968, s. 21-64.
36. Martinet, André. 1953. Concerning the Preservation of useful Sound Features. Word 9.1, s. 1-11.
37. Martinet, André. 1955. Économie des changements phonétiques. Traité de phonologie diachronique par ---. Berne.
38. Martinet, André. 1964. Elements of General Linguistics. London.
39. Martinet, André. 1967. A Functional view of Language. Oxford. First published 1962.
40. Martinet, André. 1952. Function, Structure and Sound Change. Word 8.1, s. 1-32.

41. Marx, Karl and Frederik Engels. 1968. The German Ideology. Moscow.
42. Meillet, Antuan. 1906. L'État actuel des études de linguistique générale. Gjenoptrykt i Linguistique historique et linguistique générale. I. Paris. 1926. s. 1-18.
43. Nida, Eugen A. 1964. Toward a Science of Translating. With special Reference to Principles and Procedures involved in Bible Translating. London.
44. Nida, A. Eugen and Charles A. Taber. 1969. The Theory and Practice of Translating. Leiden.
45. Postal, Paul M. 1968. Aspects of Phonological Theory. New York.
46. Rasmussen, Knud. 1971. Udviklingspsykologi. Barndom og puberttet. 2. udgave. København.
47. Rommetveit, Ragnar. 1972. Språk, tanke og kommunikasjon. Ei innføring i språkpsykologi og psykolin-gvistik. Oslo.
48. Sandfeld, Kristian. 1930. Linguistique balkanique. Paris.
49. Sapir, Edward. 1949. Language. An Introduction to the Study of Speech. New York. (Uten trykkeår). Copyright 1949. First published in 1921.
50. Sapir, Edward. 1912. Language and Environment. American Anthropologist 14, s. 226-242.
51. Sapir, Edward. 1960. Language, Culture and Personality. Ed. by Leslie Spier, A. Irving Hallowell, Stanley S. Newman. Salt Lake City.
52. Saussure, Ferdinand de. 1970. Kurs i allmän lingvistik. Stockholm.
53. Schaff, Adam. 1967. Introduktion till semantiken. [Staffanstorp]

54. Seghet, Wolfgang, Alfred Kosing. 1969. Sprache. I Philosophisches Wörterbuch. Herausgegeben von Georg Klaus und Manfred Buhr. 6., überarb. und erw. Auflage. Leipzig.
55. Shankara Bhat, D.N. 1970. Age-grading and Sound Change. Word 26.2, s. 269-270.
56. Sommerfelt, Alf. 1960. External versus internal Factors in the Development of Language. I Norsk tidsskrift for sprogvidenskab. 19. s. 298-315.
57. Stalin, J.V. 1954. Marxismen och språkvetenskapens frågor. Moskva.
58. Stockwell, Robert and Ronald K. S. Macaulay. 1972. (ed.) Linguistic Change and Generative Theory. Essays from the UCLA Conference on Historical Linguistics in the Perspective of Transformational Theory. February 1969. Bloomington.
59. Tezisy pražského lingvističeského kružka. 1929. I Kondrasova, N.A. Pražskij lingvističeskij kružok. Sbornik statej. Sostavlenie, redakcija i predislovie ---. Moskva 1967, s. 17-41. Først trykt i TCLP 1 som Theses. Travaux du Cercle linguistique de Prague. 1929.
60. Vachek, Josef. 1962. On the Interplay of external and internal Factors in the Development of Language. I Lingua. International Review of General Linguistics. Volum XI, s. 433-443.
61. Venås, Kjell. 1973. Old Norse i-Umlaut in TG-grammatical Light. ANF 88, s. 149-163.
62. Vološinov, V.N. 1973. Marxism and the Philosophy of Language. Translated by Ladislav Matejka and I. R. Titunik. New York.
63. Weinreich, Uriel. 1964. Languages in Contact. Findings and Problems. 3rd. ed. The Hague.
64. Weinreich, Uriel, William Labov, and Marvin J. Herzog. 1968. Empirical Foundations for a Theory of Language Change. I Lehmann & Malkiel 1968, s. 95-195.

65. Wessén, Elias. 1958. Svensk språkhistoria. II. Ordbildningslära. Stockholm.
66. Whorf, Benjamin Lee. 1967. Language, Thought and Reality. Selected Writings of ---. Edited and with an Introduction by John B. Carroll. Foreword by Stuart Chase. Cambridge. Massachusetts.

Magne Myhren:

Talemålsgrunlaget for preteritumsformene på ade hjå Ivar Aasen.

Ein kommentar til Kjell Venås: *L i n n e v e r b i n o r s k e m å l f ø r e*, 1974, og til melding av Ingeborg Hoff i *Norwegian Journal of Linguistics*, Volume 30, 1976.

Ivar Aasen deler inn linne verb etter ending i presens, såleis:

ending 0: telja - tel - talde - talt,
er: døma - dømer - dømde - dømt,
ar: kasta - kastar - kastade - kastat.

I "Det norske Folkesprogs Grammatik (1848) set han opp forma "a (for ade)" (§ 289) som pret. for kasta. I NG (1864) har kastade vorte normalform, og om denne seier han: "Den fuldkomne Form med 'ade' høres neppe nogensteds tydelig, men er aldeles nødvendig til skriftlig Brug, da det netop er Konsonanten som er Fortidsformens tydeligste Mærke." (§ 228 Anm).

Det har vore vanleg å hevda at når Aasen valde forma kastade hadde han den norrøne kastaði og formene i svensk og dansk, kastade, kastede, som føredøme, og forma blir rekna som eit arkaiserande mistak hjå Aasen; "daudvekt" kallar Knut Liestøl ho.¹⁾ Men det er vel ikkje heilt visst at det berre er formene i norrønt og nordiske grannemål som fær Aasen til å velja ei slik form. Eit viktig moment hjå Aasen er omsynet til systemet; preteritumsforma måtte vera åtskild frå forma i presens. Og når ein ser på målføreformene av verb i kasta-klassen, så syner det seg at forma i pret. ofte skil seg frå forma i pres. Kasta har i midvestlandsk slik bøying:

kasta - kasta(r) - kasta - kasta,
og i midlandsmål:

kaste - kasta(r) - kasta - kasta.

Om me tek tre andre verb fær me fylgjande former:

midvestlandsk:

hoppa - hoppa(r) - hopte - hopt,
lova - lova(r) - lovde - lovt,
leika - leika(r) - leikte - leikt.

Midlandsmål har slike former:

hoppe - hoppa(r) - hoppa - hoppa,

lova - lova(r) - {lovde - lovt
lova - lova,

leike - leika(r) - {leikte - leikt
leika - leika,

(Det er ikkje teke omsyn til janningsformer)

Etter dette skjemaet syner det seg at skilnaden mellom inf./pres. og pret. i midvestl. ter seg på det vis pret. har eit dentalsuffiks de/te. Såleis skil formene hoppe, lovde og leikte seg ut. I midlandsmål er skilnaden mindre, men i verb med historisk lang rotstaving er det ulik endevokal i inf. og i dei andre formene.

Det er ingen grunn til å ta opp til drøfting det historiske grunnlaget for preteritumsformene hoppa/hoppe, men denne skilnaden kan ein vel sjå frå eit funksjonelt synspunkt, dvs. at systemet krev ein skilnad mellom to ulike tempus-former.

Om me ser på motsetnaden: leika - leikte og leike - leika ved sida av døma - dømde, så har forma leikte det same preteritums-suffikset som dømde, medan preteritumsforma leika har ein a som aldri finst i former av døma. Når ein så ser formene leika/leikte i ljøs av dømde, d.e. i ljøs av kravet om at pret. skal ha ei klårt åtskild form, så må leikade verta det einaste resultatet. Men forma er for auge identisk med den norrøne. Aasen har rett i at forma ikkje "høres ... tydelig", for ho finst ikkje fonetisk sett, men ho realiserer seg på ulik vis. Fortidsformene på ade kan me sjå på som "typeformer" om eg skal låna ein term hjå Gustav Indrebø.²⁾ Ein kan og seia at desse formene meir er frukter av intern rekonstruksjon enn av norrøn etterlikning. Den norrøne forma vart ein "appelinstant"³⁾ som Trygve Knudsen kalla det.

1) Knut Liestøl: Ivar Aasen, 1963, s. 43.

2) Norsk Målsoga, s. 455. Sml.: Ei bok om Ivar Aasen, s. 117ff.

3) Ei bok om Ivar Aasen, s. 211.

Magne Myhren:

Fenrir - freistnad på ei språkleg tolking.

Når det gjeld namnet på F e n r i r, har ein vel enno ikkje kome fram til nokor brukeleg tolking. "Die Deutung ist unsicher," seier de Vries, og med omsyn til tidlegare tolkingsframlegg viser eg til hans Altnord. etym. Wörterbuch.

Det tykkjest vera mogeleg å setja fyrste lekken til fen f 'blautmyr; dike, dam' (Heggstad). I germansk tradisjon ser det ut til at myrar og fen kan vera "Aufenthaltssort von Ungeheuern und Geistern" (Handwörterbuch der deutschen Aberglauben, art. Sumpf), og det er ein gamal germansk skikk å drukne brottsmenn og svikefulle kvende i myrar. (Sml. Gør III, 11 og Tacitus: Germania cap. 12.) I Morkinskinna (Ungers utg. s. 12f.) er det fortalt at ein mann vert fanga og bunden i mirkvastofu og castat i dyflizonu. Ein orm har "ðauða menn til fœzlo, ok þá er missáttir urbo við konung eða rikismenn ... eir óðo þar i goqlann er menn lágo funaðir". Dette kan ein elles jamføre med våsemyrane og gaglemyrane i Draumkvædet. (Sjå Liestøl: Saga og folkeminne s. 200ff.)

Elles kan ein nemne at ubeisti i Beowulfskvædet, Grendel og Grendels mor, vandrar i myrar og kalde straumar. Såleis vers 102f: ...sé þe möras héold fen ond fæsten. Sml. elles vers 710ff 819f, 1258ff, og 1345-83. Eg viser til Gretta s. 64-68.

Jordanes fortel i Gotesoga cap. 24: "...Dá fekk han (Gadarik) vita at der i folket hans var nokre trollkjerringar, - han kallar deim sjølv "haliurunnar" på morsmålet sitt. Han meinte dei var lite á tru, og so jaga han deim langt burt frá heren; der laut dei flakka kring i øydemarki. Då fekk ureine vette sjá deim, der dei vandra kring i audni; dei tok deim og låg med deim, og so fødde dei dá denne villmannsætti. I fyrstningi heldt dei seg uti myrane, - nokre usjálege, småvaksne, ufjelge kroppar, som berre med naudi svipa på folk og ikkje átte skikkeleg røyst, berre gav frá seg noko læte som kunne likna på mannemál." Me høyrrer at ei hind fører dei over Meotesmyri "som dei trudde var so veglaus som havet." (Oms. av Sigmund Skard: Bokverk frá Millomalderen -4. Oslo 1932.)

Det er visst ingen norrøn tradisjon om at Fenrir held til i myrar, men i Gylf. cap. 33 fortelst det at dá æsene skulle

binde Fenrir, fór ðei út í vatn þat, er Ámsvartrnir heitir, í hólum þann er Lynqvi er kallaðr." Þá ulven er bunden, heiter det: Hann grenjar illliliga og slefa renn ór munni hans; þat er á sú er Ván heitir.

No treng det vel ikkje vera noko langt spráing mellom tydingar som 'dike, dam' og 'vatn', så dette kan vel vera eit grunnlag -- om det no kanskje er veikt -- for at fyrste lekken í Fenrir kan vera fen n. Ordet kan vera nytta om 'ukjømd, veglaus stad'. Í Ragnarokforestillingens Udspring, DS 1913 s. 165 har Axel Olrik peika på at dette uhyret er bunde "etsted mod verdens udkant". "Det eneste sikre er at det bundne rovdyr aldrig hører til på noget sted indenfor menneskeverdenen." Til dette kan ein vel leggje at ulv og anna trollskaþ jamt held til utanfor menneskeverdi.

Siste lekken í Fenrir, -rir, kan vera eit opphavleg *hrer, og det kan vera nomen agentis til (h)rjá v. 'forfylgja' < *hrehan. rir < *hrer er ðá ei avleiing av same type som brjótr m. til brjóta v., drifr m. til drifa v., garmr m. til garma v. o.fl.

rir skulle í så fall kunne tyde 'forfylgjaren'. Det kan vel hevdast at ei slik tolking ikkje høver så godt på den 'bundne' Fenrir. Men dette at Fenrir er bunden, er vel noko som gjeld berre for ei stund, og det er heller ikkje nokor primær førestelling knytt til ulven som biologisk skapning. Ulven er nettopp eit dyr som forfylgjer, og heitet Fenrir er ikkje nytta berre om Loke-sonen; det er også eit heiti for ulv og jotun. Me kan jamføre med andre ulfaheiti som: grábeinn, skrubbi, vargr, fjallvargr, freki o.fl. Det er og kjent frá mytologien at Fenrir slit seg laus føre Ragnarok, Gylf. cap. 54, Vsp. 44 og 51. Dette með 'forfylgjaren', kan vel nettopp vera mynta på ulven som fer vilt fram í Ragnarok. Í Hákonarmál 20 heiter det:

Mun óbundinn
á yta sjót
fenrisúlfr fara.

Sml. og Eiríksmál 7.

Fenrir av eldre norr. < *fenhrer ville vel ha svara til urn. < *fanjahreðR. Om ei slik samansetjing var frá urgermansk tid, skulle ein kanskje ha venta *regr/rigr í siste samansetjingslekk etter reglane for grammatisk veksell, for í dette tilfellet ville vel hovudtrykket ha lege på fyrste staving. Men me kan vel gå ut frá at samansetjingi er så ung at reglane for gram. veksell ikkje har verka lenger. Eg byggjer tolkingi på denne føresetnaden.

*hrehaR skulle normalt ha gjeve *(h)rer i norr. mål, men e i ending vert ofte i. Såleis vert namn på pér bewaR ofte skrivi ðir, t.d. Hamðir. (Sjå: Noreen §§ 145a 1, 151 2, 360 Anm. 5 og 371). I Codex Regius dominerer i i ending. (Sml. Lindblad s. 161ff.) Ifylgje Marius Hægstad har den palatale endingvokalen e vorte til i i islandsk frå ca 1225, men ei tid er det vakling. (Gamalnorske målføre 11 2 s. 47f.) Dei islandske tekstene som nemner Fenrir, er yngre enn 1225. Fagrskinna har fenris, men også i dette hs. er det helst i etter open e (æ). (Innl. s. XX.)

(H)rjá v., rjá(n) f. vantar i poetiske tekster frå norr. tid, men i prosatekster finn me ein del døme: hrjá v. = rjá: drive, jage, forfølge. - hana (illsku konunnar) flyði Elias spámaðr -, ok hann fór fyrir henni hrjáðr ok rekinn. Fr. rjá v. = hrjá: - erum vér nú reknir ok rjáðir hvár sem vér komum. Fr.at pér reker þá ok ríæt. Hertzberg. (H)rjá v. tykkjest vera synonymt med reka v. i ordlag som: reka í útlægð. Heggstad.

Etter dette skulle me kunne tru at Fenrir kan tyde: 'den som forfylgjer på fen', og at fen kan vera brukt i ei vid tyding: 'blautmyr, ukjømd stad'.

Til Høfudlausn 10.

I "Einarsbók, afmæliskvæddja til Einars Ól. Sveinsonar 12. des. 1969" s. 156 - 176 har Jón Helgason ein tankeeggjande artikkel om Høfudlausn: "Høfudlausnarhjal". Hovudtanken tykkjest vera at Egil ikkje kan ha yrkt denne drápa, for i str. 10 rimar jø med opphavleg ø, og dei fall ikkje saman i islandsk før tidlegast 1160 - 80. Difor må kvædet vera yrkt etter den tid.

Fyrste helmingen vert attgjeven slik i Íslenzk Fornrit II s. 188.

Raud hilmir hjør,
þar vas hrafna gjør,
fleinn hitti gjør,
flugu dreyrug sþjør.

Finnur Jónsson set om, SkjD í B s. 32: "Fyrsten rød-farvede sværdet; der var ravnens mængde; spydet hæntede livet; de blodige spære fløj."

Vokalismen i ordi hjør, fjør, sþjør er u-broten e, men gjør skal vera eit eldre gør *guz, og det skal i fylgje Otto v. Friesen vera eit verbalsubstantiv til gjósa v. (Arkiv 51 's. 85ff). Rimet ville då ha vore hjør - gør - fjør - sþjør i Egils samtid.

Ordet gjør tyder etter Lexicon Poeticum "føde, næring". Utanom Hfl, nemner LP, eit døme til: hrapa hreva g., "ligenes føde falder (mændene bliver til lig) for at blive føde (for rovdyr), Merl 11 68; mulig betyder dog g. 'flok skare'." Jón Helgason nemner nokre fleire døme på dette ordet frå islandsk og færøysk, så bruk og tyding skulle vera grei. Men eit rimord er vel ovleg lite å byggje på når ein tidfeste eit skaldedikt. Det er no ikkje

heilt visst at ordet gør til gjösa er opphavleg her; eit ord med u-brotten e kan ha vorte omtolka til eller ombytt med gør "føde" osv. når ó og o fall saman. Skrivemåten geyr er som Jón Helgason peikar på "undir þeirri ætlun að forn mynd ordsins se gør, en ekki gjör (s. 170). Men gjör kan ha vorte omtolka til gør i tradisjonen lenge før diktet vart neðskrive.

Eg vil ta utgangspunkt i eit anna ord, gjör f. *gerō og det kan vera ei avleiing til norr. gerr adj. grådig, forsluken. Fr. IV og nyisl. ger adj. d.s. Vidare har me geri m. namn på ulv og ramn; eigenleg "den grådige", og gera f. elvenamn d.s. Heggstad. Sml vidare Altnordisches etym. Wörterbuch, art. gerr 2 adj. "... - and. ger, ker "begierig" und dazu and, ahd. gerōn 'begehren', mnl. ger(e) 'begierde', as. gerag, ahd. girig, mnd girich 'begierich'. Gjör skulle i så fall tyde: "grådighet, hækne, lidenskap". Eit slikt ord er elles ikkje overlevert men typen er vanleg. Sml. Torp: Gamalnorsk Ord-avleiing s. 24.

I staden for "ravnes mængde" kan me setja om med "ravnes grådighed". Gjör kan vera mynta på svoltne ramnar på valen liksom geri var eit heiti for ramn og ulv.

N O R S K R I F T

Redaksjon:

Bernt Fossestøl,	rom G236,	Wergelands hus.
Ingard Hauge,	" G238,	" " "
Åsfrid Svensen,	" G318,	" " "
Kjell Ivar Vannebo,	" G230,	" " "

Manuskripter kan leveres direkte til disse eller sendes til:

NORSKRIFT

Institutt for nordisk språk og litteratur

Postboks 1013, Blindern

OSLO 3.

Manuskriptene bør være skrevet på maskin i A4-format, med linjeavstand $1\frac{1}{2}$, marg ca. 4 cm. og med reine typer på et godt fargeband.

NORSKRIFT er et arbeidsskrift og er følgelig beregnet på artikler av foreløpig karakter. Ved eventuelle henvisninger til disse bør det derfor på en eller annen måte markeres at det dreier seg om utkast. Artiklene kan heller ikke mangfoldiggjøres uten tillatelse fra forfatterne.

Trykkested: Reprosentralen, Universitetet i Oslo.

